

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Одеса – 2026

УДК 342.7 : 351.74

**Рекомендовано до друку Вченою радою
Міжнародного університету
Протокол № 10 від 15.04.2026 р.**

Укладач:

Тицька Я.О., д.ю.н., доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін Міжнародного університету.

Рецензенти: Бехруз Х.Н., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Янчук Н.Д., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри загальноправових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ.

Тицька Я. О. Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності : навч.-метод. посібник. Одеса, 2026. 86 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/32734> ; DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.32734>

У навчально-методичному посібнику «Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності» комплексно розкрито теоретико-правові засади, нормативно-правове забезпечення та практичні механізми реалізації і захисту прав людини у діяльності правоохоронних органів України. Посібник охоплює питання природи та сутності правоохоронної діяльності, системи прав і свобод людини, міжнародних стандартів їх захисту, а також особливостей їх імплементації у національну практику. Особливу увагу приділено аналізу діяльності суб'єктів забезпечення прав людини, гарантіям дотримання прав особи під час застосування заходів державного примусу, практиці Європейського суду з прав людини, а також актуальним викликам, пов'язаним із цифровізацією та умовами воєнного стану. Посібник містить програму курсу, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи, тестові матеріали та контрольні питання, що сприяють формуванню професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Видання призначене для студентів закладів вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність», а також може бути корисним для викладачів, практикуючих юристів і працівників правоохоронних органів.

ISBN -...-...-...-

© Тицька Я.О., Атаманова Н.В.,

2026

© Оформлення ПП «», 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПРОГРАМА КУРСУ.....	10
ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	13
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	65
ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОСВОЄННЯ МАТЕРІАЛУ.....	72
ЛІТЕРАТУРА.....	79
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ.....	84

ВСТУП

Програма підготовки фахівця за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» галузі знань 26 «Цивільна безпека» (рівень вищої освіти – бакалавр) передбачає вивчення навчальної дисципліни «Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності», яка присвячена дослідженню міжнародних і національних стандартів прав людини, механізмів їх дотримання та захисту під час здійснення правоохоронних функцій, а також особливостей взаємодії правоохоронних органів з особою в умовах виконання службових завдань. Програма може бути адаптована для підготовки юристів та фахівців інших юридичних спеціальностей.

Права людини в контексті правоохоронної діяльності є системою норм, яка регулює межі допустимого втручання держави в права і свободи особи, гарантії законності дій посадових осіб, механізми запобігання катуванням, нелюдському поведінню, незаконному затриманню, дискримінації та іншим порушенням.

Дисципліна «Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності» має ключове значення для підготовки фахівців правоохоронної сфери, оскільки сприяє формуванню правосвідомості, орієнтованої на людину, допомагає опанувати методику застосування міжнародних стандартів (Європейська конвенція з прав людини, рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, практика ЄСПЛ, стандарти ООН), розуміти межі та гарантії реалізації прав людини в умовах затримання, обшуку, допиту, застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї, а також конституційно-правовий статус правоохоронця як посадової особи, яка зобов'язана діяти виключно в межах закону та з повагою до гідності людини.

Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності тісно пов'язане з реальним життям, адже саме правоохоронні органи є першими, хто стикається з особою в потенційно конфліктних ситуаціях, коли держава реалізує примус. Істотні трансформації в українському суспільстві після 2014 року, реформа правоохоронної системи, набуття чинності новим Кримінальним

процесуальним кодексом, законодавством про Національну поліцію, а також повномасштабна війна суттєво змінили підходи до трактування прав людини в діяльності поліції, СБУ, ДПСУ, ДБР, НАБУ та інших органів.

Значення курсу зумовлене постійною потребою в гармонізації національної практики з міжнародними зобов'язаннями України, зокрема з урахуванням рішень Європейського суду з прав людини проти України, висновків Венеційської комісії та інших моніторингових механізмів. Україна обрала європейський шлях розвитку, що вимагає постійного вдосконалення правоохоронної системи відповідно до стандартів прав людини та верховенства права.

Основною метою курсу є ознайомлення студентів з ключовими теоретичними положеннями щодо захисту прав людини в діяльності правоохоронних органів, міжнародними та національними стандартами, а також формування практичних навичок дотримання прав людини під час виконання службових обов'язків.

«Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності» як навчальна дисципліна – це систематизована сукупність знань про відповідну галузь права, науку та практику. Курс побудовано так, щоб забезпечити послідовне викладення матеріалу: від загальних принципів прав людини до конкретних ситуацій застосування примусу, профілактики порушень та механізмів відповідальності.

Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності покликане створити надійні гарантії захисту прав і свобод людини, обмежити свавільне використання влади, сприяти формуванню довіри до правоохоронних органів, закріпити принципи верховенства права та посісти провідне місце серед дисциплін, що викладаються у вищих навчальних закладах юридичного та правоохоронного профілю.

Курс вирішує три взаємопов'язані завдання: загальноосвітнє, правознавче та практичне.

З загальноосвітнього погляду він спрямований на продовження формування професійного мислення, заснованого на пріоритеті прав людини, накопичення й осмислення ключових концепцій, прецедентів ЄСПЛ, міжнародних стандартів, що входять до системи фахових знань, сприяє становленню методології аналізу порушень та їх запобігання, підвищенню загальної та правової культури майбутнього правоохоронця.

Правознавче завдання полягає у поглибленні теоретичних знань про моделі захисту прав людини в різних правових системах, про конституційні та міжнародно-правові принципи діяльності правоохоронних органів, про гарантії недоторканності особи, заборони тортур, право на свободу та особисту недоторканність, право на справедливий судовий розгляд, про особливості правового статусу затриманих, підозрюваних, обвинувачених, жертв злочинів, а також про систему контролю за діяльністю правоохоронців.

Практичне завдання курсу – сформулювати вміння застосовувати норми про права людини в конкретних службових ситуаціях, проводити оцінку законності дій, розпізнавати ризики порушення прав, використовувати механізми внутрішнього та зовнішнього контролю, а також сприяти формуванню етичної позиції «правоохоронець – слуга закону і захисник людини».

У процесі вивчення дисципліни «Забезпечення прав людини в правоохоронній діяльності» студенти набувають комплексних знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного виконання професійних обов’язків у сфері правоохоронної діяльності. Ці компетенції спрямовані на формування фахівця, який не лише розуміє теоретичні основи прав людини, але й здатен застосовувати їх на практиці, дотримуючись принципів верховенства права, етики та деонтології. Нижче наведено ключові аспекти, адаптовані до специфіки дисципліни.

Знання

Студенти опановують знаннями щодо джерел отримання навчальної інформації, її обробки, виховання професійних якостей та сфер застосування набутих компетенцій. Зокрема:

- джерела отримання навчальної інформації: Міжнародні документи (наприклад, Загальна декларація прав людини ООН, Європейська конвенція з прав людини, рекомендації Комітету проти тортур ООН, практика Європейського суду з прав людини); національне законодавство (Конституція України, закони про Національну поліцію, СБУ, ДБР, НАБУ, Кримінальний процесуальний кодекс); наукові видання, монографії, посібники з прав людини та правоохоронної етики; онлайн-ресурси (сайти Ради Європи, ООН, Amnesty International, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини); прецедентна практика (рішення ЄСПЛ проти України, висновки Венеційської комісії, звіти GRECO та CPT); внутрішні документи правоохоронних органів (інструкції, накази, стандарти поведінки).

- обробка інформації: Методи критичного аналізу джерел, верифікації даних на відповідність міжнародним стандартам, синтезу теоретичних положень з практичними кейсами; використання інструментів компаративного аналізу для порівняння національної практики з європейськими та світовими моделями; систематизація інформації через конспектування, створення схем і таблиць для візуалізації зв'язків між нормами прав людини та правоохоронними процедурами.

- якості, що виховуються щодо майбутньої професії: Формування професійної ідентичності правоохоронця як захисника прав людини, включаючи емпатію, толерантність, стресостійкість, відповідальність та повагу до людської гідності; виховання антидискримінаційного мислення, готовності до етичних дилем (наприклад, баланс між безпекою суспільства та правами особи); розвиток лідерських якостей для просування культури прав людини в колективі.

- сфери використання здобутих знань: Правоохоронна практика (затримання, допит, обшук, застосування сили); судова діяльність (забезпечення права на справедливий суд); адміністративна робота (розгляд скарг на порушення прав); міжнародне співробітництво (Інтерпол, Європол); громадська діяльність (освіта населення з прав людини, співпраця з НГО);

реформування системи (розробка політик щодо запобігання тортурам, гендерної рівності в правоохоронних органах).

Крім того, курс охоплює основні групи деонтологічних вимог до професійних та етичних якостей правознавця-правоохоронця, з акцентом на психологічну, політичну, правову, етичну та естетичну культуру спеціаліста:

- **Психологічна культура:** Розвиток емоційного інтелекту, управління стресом у конфліктних ситуаціях, профілактика професійного вигорання; розуміння психологічних аспектів взаємодії з жертвами, підозрюваними та свідками для уникнення вторинної травматизації.

- **Політична культура:** Знання принципів демократії, нейтральності та незалежності правоохоронних органів від політичного впливу; аналіз впливу політичних процесів на права людини (наприклад, під час воєнного стану чи надзвичайних ситуацій).

- **Правова культура:** Глибоке розуміння норм міжнародного та національного права, принципів пропорційності, необхідності та законності втручання в права людини; тенденції розвитку (інтеграція стандартів ЄС, цифрова трансформація правозахисту).

- **Етична культура:** Дотримання кодексів етики (наприклад, Правила етичної поведінки поліцейських), норм морального поведіння (чесність, конфіденційність, заборона корупції); деонтологічні нормативи (обов'язок повідомляти про порушення, етичні стандарти в спілкуванні).

- **Естетична культура:** Формування професійного іміджу (зовнішній вигляд, мова, поведінка), що сприяє довірі суспільства; естетика комунікації в правоохоронній діяльності для створення позитивного сприйняття влади.

Курс висвітлює норми нормативно-правового та морального поведіння, деонтологічні нормативи культури та тенденції їх розвитку: від традиційних етичних кодексів до сучасних тенденцій (інтеграція гендерної чутливості, екологічних аспектів прав людини, використання AI в моніторингу порушень).

Уміння

Студенти розвивають уміння, адаптовані до забезпечення прав людини в

правоохоронній діяльності:

- Розумітися в структурі права, засобах юридичної техніки та вирішувати питання юридичної кваліфікації (наприклад, класифікація дій як порушення прав людини, застосування норм ЄКПЛ у національних процедурах).
- Самостійно поповнювати та поглиблювати знання через моніторинг змін у законодавстві, вивчення нових рішень ЄСПЛ та участі в семінарах з прав людини.
- Використовувати обсяг здобутих знань для оцінки ситуацій (наприклад, аналіз ризиків порушення прав під час масових заходів).
- Аналізувати причинно-наслідкові зв'язки в державному та законодавчому процесах (вплив реформ на дотримання прав людини в поліції).
- Визначати вплив традицій і звичаїв на розвиток правових документів (наприклад, культурні аспекти в трактуванні заборони дискримінації) та нові підходи в реформуванні правової системи (інтеграція restorative justice, цифрова ідентифікація для захисту прав).
- Використовувати всі способи мистецтва спілкування при прийнятті рішень у практичній діяльності (емпатійне слухання, ненасильницька комунікація під час допиту чи розв'язання конфліктів).

Навички

Курс формує практичні навички, необхідні для реалізації прав людини:

- Тлумачити та застосовувати правові норми та принципи, сприяти реалізації прав людини та впровадженню вимог верховенства права в суспільну, передусім юридичну, практику.
- Використовувати поняттєво-категорійний апарат право- і державознавства для оцінки та аналізу юридичних фактів, правових статусів, правових ситуацій, форм держави та державних механізмів, юридичних конфліктів та способів їх вирішення.

Ці компетенції забезпечують підготовку фахівця, здатного діяти в динамічному середовищі, де права людини є пріоритетом, сприяючи побудові правової держави в Україні.

ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Природа, сутність і характерні ознаки правоохоронної діяльності. Нормативне забезпечення правоохоронної діяльності

Правоохоронна діяльність: поняття та принципи. Ознаки правоохоронної діяльності. Завдання та функції правоохоронних органів

Конституція України. Закони та законодавчі акти. Нормативні акти уряду та органів центрального управління. Міжнародні нормативно-правові акти та договори. Акти органів місцевого самоврядування. Рішення органів судочинства.

Тема 2. Юридичний вимір прав людини

Правовий статус індивіда, його структура та види. Покоління прав людини. Права людини і права громадянина. Система основних прав та свобод людини і громадянина. Юридичні обов'язки людини і громадянина. Система гарантій прав людини і громадянина в сучасній державі.

Тема 3. Міжнародні стандарти захисту прав людини

Основні міжнародні документи у сфері захисту прав людини. Застосування міжнародних стандартів у національній правоохоронній практиці. Моніторинг та відповідальність за порушення у сфері прав людини.

Тема 4. Суб'єкти правового захисту прав людини в правоохоронній діяльності

Служба безпеки України. Державна податкова служба. Державна митна служба. Прикордонна служба. України. Національна Поліція України. Державна пенітенціарна служба України. Державна охорона органів державної влади України та посадових осіб. Органи Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

Державні контрольно-юрисдикційні органи: органи державної контрольно-ревізійної служби; органи рибохорони; органи лісоохорони.

Органи охорони Конституції України і державного контролю: Конституційний Суд України. Прокуратура України. Рахункова палата. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Недержавні правоохоронні органи: приватні охоронні підприємства; приватні детективні об'єднання та детективи, що здійснюють свою діяльність індивідуально; громадські формування з охорони громадського порядку та державного кордону.

Тема 5. Особливості захисту прав людини в Україні

Правоохоронний механізм забезпечення прав людини. Правозахисний механізм забезпечення прав людини. Конституційна скарга у механізмі забезпечення прав людини

Тема 6. Особливості забезпечення прав окремих категорій

Особливості комунікації/поведінки працівника Національної поліції в сучасному мульти-культуральному суспільстві. Особливості забезпечення прав дитини. Особливості забезпечення прав осіб з особливими потребами. Забезпечення гендерної рівності у правоохоронній діяльності.

Тема 7. Свобода та особиста недоторканість людини у правоохоронній діяльності

Право людини на свободу та особисту недоторканність: поняття, закріплення в національному законодавстві та підстави його обмеження. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність людини в діяльності судових і правоохоронних органів України (на основі практики Європейського суду з прав людини). Право на приватність: поняття та підстави його обмеження.

Тема 8. Цифрові права людини в правоохоронній діяльності

Поняття цифрових прав людини та їх місце в системі прав людини. Захист персональних даних у цифровому середовищі. Правоохоронна діяльність у боротьбі з кіберзлочинністю та дотримання прав людини. Проблеми штучного інтелекту та автоматизованих систем у правоохоронній практиці (розпізнавання облич, профілювання).

Тема 9. Право на освіту як елемент прав людини в правоохоронній діяльності

Поняття права на освіту та його закріплення в міжнародних стандартах. Реалізація права на освіту для осіб, які перебувають під контролем правоохоронних органів. Освіта в системі правоохоронних органів: професійна підготовка та підвищення кваліфікації з прав людини. Правоохоронна діяльність у забезпеченні права на освіту.

Тема 10. Співробітництво з міжнародними правоохоронними організаціями

Міжнародні організації у сфері правоохоронної діяльності. Співробітництво України з Інтерполом та Європолем. Дотримання прав людини під час міжнародного співробітництва.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Природа, сутність і характерні ознаки правоохоронної діяльності. Нормативне забезпечення правоохоронної діяльності

1. Правоохоронна діяльність: поняття та принципи
2. Ознаки правоохоронної діяльності
3. Завдання та функції правоохоронних органів Конституція України.
4. Закони та законодавчі акти.
5. Нормативні акти уряду та органів центрального управління.
6. Міжнародні нормативно-правові акти та договори.
7. Акти органів місцевого самоврядування.
8. Рішення органів судочинства.

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення сутності правоохоронної діяльності – однієї з ключових функцій сучасної демократичної держави. Правоохоронна діяльність є спеціальною, самостійною функцією держави, яка полягає в охороні прав і свобод людини і громадянина, забезпеченні законності, громадського порядку, безпеки суспільства та держави, запобіганні, виявленні, припиненні та розслідуванні правопорушень, а також у притягненні винних до юридичної відповідальності.

Зверніть увагу на термінологічні особливості: в українській юридичній літературі та законодавстві частіше вживається термін «правоохоронна діяльність», тоді як у деяких зарубіжних системах (зокрема в англо-американській традиції) використовують поняття «law enforcement activity» або «police activity». У пострадянському просторі поняття «правоохоронна діяльність» є ширшим і охоплює не лише поліцейську, а й прокурорську, судову (у частині виконання рішень), пенітенціарну та інші види діяльності уповноважених органів.

Предмет правоохоронної діяльності охоплює комплекс суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації державою своїх повноважень

щодо захисту прав людини, боротьби зі злочинністю, забезпечення громадської безпеки та правопорядку. Для кращого розуміння застосовуйте компаративний підхід: наводьте приклади з різних правових систем. Наприклад:

- США – децентралізована модель (федеральна, штатна та місцева поліція) з сильним акцентом на community policing;
- Франція – централізована національна поліція та жандармерія, тісно пов'язана з виконавчою владою;
- Німеччина – модель земельної поліції (Länderpolizei) з високим рівнем професіоналізму та жорсткого контролю за дотриманням прав людини;
- Велика Британія – модель «policing by consent» з акцентом на довіру громади та мінімальне застосування сили.

Корисно скласти порівняльну схему чи таблицю, яка ілюструє особливості організації та правового регулювання правоохоронної діяльності в різних правових сім'ях (континентальна, загального права, скандинавська, пострадянська). Також рекомендується вивчити преамбули та ключові статті профільних законів (наприклад, ст. 2–3 Закону України «Про Національну поліцію», ст. 1 Закону «Про прокуратуру»), щоб відчувати пріоритети кожної системи.

Систему правоохоронної діяльності розглядають у двох вимірах:

1. як внутрішню будову самої функції держави (сукупність її принципів, завдань, функцій, суб'єктів та методів);
2. як місце цієї функції в загальній системі державних функцій, де правоохоронна діяльність посідає провідне місце серед захисних (правоохоронних) функцій.

Традиційно правоохоронну діяльність поділяють на:

- Загальну частину (теоретичні основи, принципи, ознаки, суб'єкти, методи державного примусу, гарантії прав людини);
- Особливу частину (конкретні види діяльності: поліцейська, прокурорська, слідча, оперативно-розшукова, пенітенціарна, діяльність СБУ, ДПСУ, ДБР, НАБУ тощо).

Основні інститути правоохоронної діяльності включають:

- принципи правоохоронної діяльності;
- суб'єкти (органи та посадові особи);
- завдання та функції;
- методи та форми діяльності (примус, переконання, профілактика);
- гарантії прав людини в правоохоронній діяльності;
- контроль та нагляд за діяльністю правоохоронних органів;
- відповідальність правоохоронців.

Важливо підкреслити відмінності в систематизації норм: у країнах романо-германської традиції переважає кодифікованість і чітка ієрархія нормативних актів, тоді як у системах загального права значну роль відіграють судові прецеденти, звичаї та внутрішні стандарти поліції.

Джерела права у сфері правоохоронної діяльності класифікують за юридичною силою та формою:

1. Конституція України (найвища юридична сила, основа всієї правоохоронної діяльності – ст. 3, 19, 21–24, 55, 102 тощо);

2. Закони України (профільні: «Про Національну поліцію», «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність», КПК, КК, Закон «Про Державне бюро розслідувань» тощо);

3. Міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою (Європейська конвенція з прав людини, Конвенція ООН проти катувань, стандарти СРТ, рішення ЄСПЛ);

4. Постанови Кабінету Міністрів України, накази міністрів (МВС, Мін'юсту, СБУ тощо);

5. Підзаконні нормативні акти центральних органів виконавчої влади (інструкції, положення, регламенти);

6. Рішення Конституційного Суду України (тлумачення норм);

7. Постанови Пленуму Верховного Суду, узагальнення судової практики;

8. Акти органів місцевого самоврядування (в межах повноважень щодо громадського порядку);

9. Внутрішні нормативні акти правоохоронних органів (накази, інструкції, кодекси етики).

Конкретні приклади:

- Конституція України – основне джерело принципів;
- Рішення ЄСПЛ (наприклад, «Каверзін проти України», «Ігнатенко проти України») – безпосередньо впливають на практику затримання та застосування сили;
- Кодекс професійної етики поліцейського – джерело моральних стандартів;
- Стандарти СРТ – джерело превентивних рекомендацій щодо умов тримання під вартою.

Зверніть увагу на ієрархію джерел (принцип верховенства Конституції та пріоритет міжнародних договорів над національним законодавством у разі колізії – ст. 9 Конституції), тенденцію до «європеїзації» норм (вплив стандартів Ради Європи та ЄС) та зростання ролі судового прецеденту в Україні (постанови Верховного Суду як орієнтир для правоохоронців).

Для практичного закріплення вивчайте оригінальні тексти ключових нормативних актів (Конституція, Закон «Про Національну поліцію», ЄКПЛ), аналізуйте рішення ЄСПЛ проти України за тематикою теми, а також складайте порівняльні таблиці:

- ієрархія джерел права;
- принципи правоохоронної діяльності в різних країнах;
- суб'єкти та повноваження правоохоронних органів в Україні та зарубіжжі.

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення правоохоронної діяльності як функції держави. Які основні підходи до розуміння її сутності існують у сучасній юридичній науці?

2. Назвіть та розкрийте зміст не менше шести характерних ознак правоохоронної діяльності, які дозволяють відмежувати її від інших видів державної діяльності (управлінської, господарської, судової тощо).

3. Яке місце посідає правоохоронна діяльність у системі основних функцій сучасної правової держави? Обґрунтуйте відповідь з посиланням на принципи верховенства права та пріоритету прав людини.

4. Перелічіть основні принципи правоохоронної діяльності, закріплені в Конституції України та Законі України «Про Національну поліцію». Який з них, на вашу думку, є найбільш проблемним у практичному застосуванні в умовах воєнного стану?

5. Поясніть ієрархію джерел права у сфері правоохоронної діяльності. Яке місце в цій ієрархії займають міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, та чому?

6. Яка роль рішень Європейського суду з прав людини та висновків Комітету з запобігання тортурам (СРТ) у формуванні сучасної практики українських правоохоронних органів? Наведіть 1–2 конкретні приклади.

7. Чим відрізняється правовий статус міжнародних договорів у сфері прав людини (ЄКПЛ, Конвенція ООН проти катувань) від статусу внутрішніх наказів та інструкцій правоохоронних органів у разі виникнення колізії?

Завдання підвищеної складності

1. Складіть порівняльну таблицю (4–6 стовпців) «Ознаки правоохоронної діяльності в різних правових сім'ях» за такими параметрами:

- правова сім'я / країна-представник
- основний суб'єкт правоохоронної діяльності
- ключова модель організації
- панівний принцип діяльності
- джерела права, що мають найбільшу вагу
- ступінь централізації (приклади країн: Україна, США, Франція, Німеччина, Велика Британія)

2. Проаналізуйте ст. 2–3 Закону України «Про Національну поліцію» та ст. 3, 19, 55 Конституції України. Сформулюйте 3–4 основні завдання правоохоронної діяльності, які впливають саме з цих норм. Чи є між ними розбіжності?

3. Наведіть по одному прикладу колізії між нормами національного законодавства та стандартами Європейської конвенції з прав людини у сфері а) застосування фізичної сили та спеціальних засобів; б) строків тримання особи під вартою без судового рішення; в) права затриманого на доступ до адвоката. Як саме ці колізії вирішуються в українській практиці?

4. Складіть схему «Ієрархія джерел права у сфері правоохоронної діяльності в Україні» (піраміда або дерево) та вкажіть, який нормативний акт буде мати пріоритет у кожній з таких ситуацій: а) суперечність між наказом міністра внутрішніх справ та постановою Кабінету Міністрів; б) суперечність між Кримінальним процесуальним кодексом та рішенням ЄСПЛ; в) суперечність між Законом «Про Національну поліцію» та рішенням Конституційного Суду України.

5. Підготуйте коротку аргументовану позицію (5-7 речень) на дискусійне питання: «Чи можна вважати правоохоронну діяльність виключно державною функцією в умовах сучасної гібридної війни та широкого залучення громадських формувань до охорони громадського порядку?» Обґрунтуйте свою позицію з посиланням на норми права та реальну практику.

6. Знайдіть у відкритих джерелах (сайт ЄСПЛ, база рішень Верховного Суду) одне рішення 2022–2025 рр., в якому йшлося про порушення прав людини з боку українських правоохоронних органів під час воєнного стану. Вкажіть номер справи, суть порушення та як саме це рішення вплинуло (або могло вплинути) на національну практику.

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (чинна редакція).

2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII (чинна редакція).
3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII (чинна редакція).
4. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Лозинський Ю.В. Правове регулювання правоохоронної діяльності. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 323 с.
5. Петков С.В., Іванов І.В., Делія Ю.В. Забезпечення прав людини правоохоронними органами. Київ: КНТ, 2020. 241 с.
6. Боняк В.О. (ред.). Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм права при вирішенні справ про адміністративні правопорушення» (актуальні роз'яснення щодо правоохоронної діяльності).

Тема 2. Юридичний вимір прав людини

1. Правовий статус індивіда, його структура та види.
2. Покоління прав людини.
3. Права людини і права громадянина.
4. Система основних прав та свобод людини і громадянина.
5. Юридичні обов'язки людини і громадянина.
6. Система гарантій прав людини і громадянина в сучасній державі.

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення сутності прав людини як невід'ємних, невідчужуваних і непорушних можливостей індивіда, що визнаються та захищаються державою та міжнародним співтовариством. У контексті правоохоронної діяльності права людини виступають не лише як обмеження для держави (межі допустимого втручання), але й як основна мета та пріоритет діяльності уповноважених органів: поліція, прокуратура, СБУ, ДБР, НАБУ, ДПСУ тощо зобов'язані діяти виключно на основі закону, з повагою до гідності людини та з метою захисту її прав.

Зверніть увагу на термінологічні особливості: в українському законодавстві та доктрині розрізняють «права людини» (універсальні, притаманні всім особам незалежно від громадянства) та «права громадянина» (пов'язані з громадянством, наприклад, право обирати та бути обраним). У діяльності правоохоронних органів особливо важливі права людини, оскільки вони стосуються всіх осіб на території держави, включаючи іноземців, осіб без громадянства, затриманих, підозрюваних тощо. Міжнародні документи (ЄКПЛ, Міжнародні пакти) використовують переважно термін «права людини».

Предмет теми охоплює комплекс правових норм, які визначають статус індивіда, класифікацію прав, їх взаємозв'язок з обов'язками, систему гарантій та міжнародні стандарти, що безпосередньо застосовуються в правоохоронній практиці (затримання, обшук, застосування сили, тримання під вартою, допит тощо). Для кращого розуміння застосовуйте компаративний підхід: наводьте приклади з практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) проти України та рекомендацій Комітету з запобігання тортурам (СРТ). Наприклад:

- Франція та Німеччина – високий рівень інтеграції стандартів ЄКПЛ у поліцейську практику (жорсткий контроль за застосуванням сили);
- США – сильний акцент на конституційні поправки (4-та, 5-та, 6-та, 8-ма) та судовий контроль;
- Україна – поступова гармонізація з європейськими стандартами після реформи 2015–2016 рр., але з проблемами виконання рішень ЄСПЛ.

Корисно скласти порівняльну схему чи таблицю «Покоління прав людини та їх реалізація в правоохоронній діяльності»:

- Перше покоління (громадянські та політичні) – безпосередньо обмежують дії правоохоронців (заборона тортур, право на свободу, справедливий суд);
- Друге покоління (соціально-економічні) – опосередковано впливають (право на охорону здоров'я під час тримання під вартою);
- Третє покоління (колективні) – актуальні в умовах масових заходів чи екологічних криз.

Також рекомендується вивчити ключові статті Конституції України (Розділ II), Європейської конвенції з прав людини (ст. 2–18), Загальної декларації прав людини (ст. 1–30), щоб відчуті пріоритети захисту в правоохоронному контексті.

Систему прав людини розглядають у двох вимірах:

1. як внутрішню будову статусу індивіда (структура: суб'єкт, зміст, гарантії; види: абсолютні / відносні, безпосередньо чинні / такі, що потребують конкретизації);

2. як місце прав людини в системі конституційного ладу, де вони є найвищою цінністю (ст. 3 Конституції України) та безпосередньо діють (ст. 8).

Традиційно права людини поділяють на:

- Загальну частину (теоретичні основи, покоління, статус індивіда, обов'язки, гарантії);
- Особливу частину (конкретні права, що найчастіше порушуються правоохоронцями: право на життя, свободу, недоторканність, заборону тортур, право на адвоката, презумпцію невинуватості тощо).

Основні інститути теми включають:

- правовий статус індивіда (структура: права, свободи, обов'язки, гарантії);
- покоління прав людини;
- відмінність прав людини та прав громадянина;
- система основних прав і свобод (за Конституцією України);
- юридичні обов'язки;
- гарантії (загальні, спеціальні, міжнародні);
- міжнародні стандарти (ООН, Рада Європи, ОБСЄ).

Важливо підкреслити відмінності в систематизації: в Україні переважає конституційно-правовий підхід з прямим застосуванням міжнародних договорів (ст. 9 Конституції), тоді як у практиці правоохоронних органів ключову роль відіграють прецеденти ЄСПЛ та рекомендації СРТ.

Контрольні запитання і завдання

1. Розкрийте поняття «правовий статус індивіда». Які основні елементи входять до його структури? Як змінюється правовий статус особи в момент її затримання правоохоронними органами?

2. Назвіть і коротко охарактеризуйте три покоління прав людини. Які з них найчастіше стають предметом порушень з боку правоохоронних органів і чому?

3. У чому полягає відмінність між правами людини та правами громадянина? Наведіть по 2–3 приклади кожного виду прав, які безпосередньо стосуються діяльності поліції чи інших правоохоронних органів.

4. Перелічіть основні групи прав і свобод людини і громадянина, закріплені в Розділі II Конституції України. Які з них є абсолютними (не підлягають обмеженню навіть в умовах воєнного стану)?

5. Які юридичні обов'язки людини і громадянина найбільш актуальні в контексті взаємодії з правоохоронними органами? Наведіть приклади обов'язків, передбачених Конституцією України та законами.

6. Охарактеризуйте систему гарантій прав людини в сучасній державі. Які гарантії вважаються спеціальними (інституційними) для сфери правоохоронної діяльності?

Завдання підвищеної складності

1. Складіть порівняльну таблицю «Покоління прав людини та їх реалізація/порушення в правоохоронній діяльності» за такими колонками:

- Покоління
- Основні права/свободи
- Приклади можливих порушень з боку правоохоронців
- Міжнародні документи, що захищають ці права
- Приклади рішень ЄСПЛ проти України (вказіть 1–2 справи) (Заповніть

таблицю для першого, другого та третього поколінь).

2. Проаналізуйте ст. 3, 21–24, 29, 55 Конституції України та ст. 2–5, 8 Європейської конвенції з прав людини. Визначте, які права людини є абсолютними та не можуть обмежуватися навіть в умовах воєнного стану чи надзвичайного стану. Обґрунтуйте, чому саме ці права вважаються «ядром» правового статусу людини в діяльності правоохоронних органів.

3. Наведіть по одному реальному або типовому прикладу порушення в діяльності українських правоохоронних органів за кожною з таких статей ЄКПЛ: а) ст. 3 (заборона тортур, нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження); б) ст. 5 (право на свободу та особисту недоторканність); в) ст. 6 (право на справедливий судовий розгляд); г) ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя). Вкажіть, як саме ці порушення кваліфікуються в рішеннях ЄСПЛ.

4. Складіть схему «Система гарантій прав людини в правоохоронній діяльності» (піраміда або дерево) з такими рівнями:

- Загальні гарантії (конституційні, міжнародні);
- Спеціальні (інституційні) гарантії;
- Процесуальні гарантії;
- Гарантії відповідальності правоохоронців. На кожному рівні вкажіть 3–5 конкретних механізмів або документів.

5. Підготуйте коротку аргументовану позицію (6–8 речень) на дискусійне питання: «Чи можливе повне дотримання міжнародних стандартів прав людини в діяльності правоохоронних органів під час воєнного стану та повномасштабної агресії? Чи є виправданими певні обмеження?» Обґрунтуйте з посиланням на ст. 15 ЄКПЛ, ст. 64 Конституції України та практику ЄСПЛ.

6. Знайдіть у базі HUDOC (ЄСПЛ) одне рішення 2023–2025 рр. проти України, пов'язане з порушенням прав людини в діяльності правоохоронних органів (наприклад, ст. 3 або ст. 5). Вкажіть:

- номер справи;
- суть порушення;
- висновки Суду;

- рекомендації або наслідки для України. Поясніть, як це рішення могло б вплинути на щоденну практику поліції чи СБУ.

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (Розділ II).
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод від 04.11.1950 (ратифікована Законом № 475/97-ВР).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 (ратифікований Указом ПВР УРСР від 19.10.1973).
4. Тертишник В.М. Права і свободи людини: підручник. Київ: Алерта, 2022. 432 с.
5. Міхальов В.О. Права людини в Україні: навч.-метод. посібник. Херсон: Гельветика, 2020. 122 с.
6. Ломжець Ю.В. та ін. Права людини та їх захист у сучасних реаліях: навч. посібник. Миколаїв: НУК, 2020. 207 с.
7. Чистякова А. Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика / за заг. ред. В.С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 316 с.

Тема 3. Міжнародні стандарти захисту прав людини

1. Основні міжнародні документи в сфері захисту прав людини (Загальна декларація, пакти ООН, конвенції Ради Європи).
2. Регіональні стандарти захисту прав людини (ЄКПЛ, Африканська хартія тощо).
3. Застосування міжнародних стандартів у національній правоохоронній практиці.
4. Механізми моніторингу дотримання прав людини та відповідальності за порушення (ООН, Рада Європи, Європейський суд з прав людини).

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення сутності міжнародних стандартів як універсальних норм, принципів і рекомендацій, що встановлюють мінімальні вимоги до захисту прав людини, які держави (включаючи Україну) зобов'язані імплементувати в національну практику, особливо в правоохоронній сфері для запобігання зловживанням владою.

Зверніть увагу на термінологічні особливості: «міжнародні стандарти» (international human rights standards) включають обов'язкові норми (конвенції) та м'яке право (рекомендації, декларації); «універсальні стандарти» – ООН; «регіональні» – Рада Європи, ЄС, Африканський союз тощо.

Предмет теми охоплює ключові документи, їх класифікацію та застосування в роботі правоохоронних органів України. Для кращого розуміння застосовуйте компаративний підхід: наводьте приклади з практики ЄСПЛ (регіональний стандарт) vs Комітету ООН з прав людини (універсальний), порівнюйте з регіональними хартією (Африканська хартія прав людини і народів, 1981).

Корисно скласти порівняльну схему чи таблицю «Міжнародні стандарти захисту прав людини»: рівень (універсальний/регіональний), ключовий документ, основні норми, моніторинговий орган, приклади застосування в Україні (наприклад, ЄКПЛ в КПК).

Систему стандартів розглядають у двох вимірах: 1) як внутрішню будову (обов'язкові + рекомендаційні); 2) як місце в глобальній системі прав людини, де вони є основою для національного законодавства (ст. 9 Конституції – пряме застосування).

Традиційно тему поділяють на: Загальну частину (універсальні стандарти ООН); Особливу частину (регіональні стандарти, спеціальні для правоохоронців як Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку ООН).

Важливо підкреслити відмінності в систематизації: універсальні стандарти (ООН) – глобальні, регіональні (ЄКПЛ) – з сильним судовим

механізмом; в Україні пріоритет ЄКПЛ як ратифікованої (понад 1000 рішень проти України).

Міжнародні стандарти класифікують за джерелами: універсальні (ООН, Міжнародний білль про права людини), регіональні (ЄКПЛ, Африканська хартія), спеціальні (Конвенція проти катувань). Конкретні приклади: практика Комітету з прав людини ООН щодо України (висновки 2022–2025 рр.).

Зверніть увагу на ієрархію (пріоритет над національним законом у разі колізії), тенденцію до посилення стандартів щодо цифрових прав та воєнного стану (Женевські конвенції як суміжні), зростання ролі моніторингу (Human Rights Council ООН).

Для практичного закріплення вивчайте оригінальні тексти ключових документів (Загальна декларація, пакти ООН, ЄКПЛ), аналізуйте висновки Комітету ООН з прав людини щодо України (2024 р.), рішення ЄСПЛ, а також складайте порівняльні таблиці: універсальні vs регіональні стандарти; механізми відповідальності (скарги до ЄСПЛ vs ООН).

Контрольні запитання та завдання

1. Документи ООН з прав людини.
2. Які регіональні стандарти Ради Європи застосовуються в Україні?
3. Як міжнародні стандарти в сфері прав людини впливають на національну практику?
4. Які механізми моніторингу в сфері дотримання прав людини?

Завдання підвищеної складності

1. Скласти таблицю «Міжнародні стандарти прав людини та їх застосування».
2. Аналіз Конвенції проти катувань.
3. Скласти схему «Моніторинг порушення прав людини».
4. Приклади імплементації міжнародних стандартів прав людини в національній правоохоронній практиці України.

Рекомендована література:

1. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 та протоколи (чинна редакція).
2. Конвенція ООН проти катувань від 10.12.1984 (ратифікована Законом № 475/97-ВР).
3. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (ООН, 1979).
4. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (Правила Нельсона Мандели, ООН, 2015).
5. Тертишник В.М. Права і свободи людини: підручник. Київ: Алерта, 2022. 432 с.
6. Чистякова А. Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика / за заг. ред. В.С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 316 с.
7. Права людини: Збірник документів / Укл. В.С. Семенов, О.Н. Ярмиш та ін. Харків: Ун-т внутр. справ, 1997 (оновлені видання доступні онлайн).

Тема 4. Суб'єкти правового захисту прав людини в правоохоронній діяльності

1. Державні органи охорони правопорядку
2. Органи державного контролю, нагляду та конституційного контролю
3. Недержавні суб'єкти правоохоронної діяльності

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення розширеного розуміння суб'єктів правового захисту прав людини в Україні: поряд з класичними державними органами охорони правопорядку (поліція, СБУ, прикордонники, пенітенціарна служба тощо), які мають повноваження застосування державного примусу, існують спеціалізовані органи державного контролю та нагляду, органи конституційного контролю, а також недержавні суб'єкти (приватні

охоронні структури, приватні детективи, громадські формування), які беруть участь у забезпеченні законності, правопорядку та захисту прав і свобод. Усі вони діють у межах закону, підпорядковуються принципу верховенства права та зобов'язані поважати права людини, навіть якщо їхня діяльність пов'язана з контролем, ревізією, охороною чи громадською ініціативою.

Зверніть увагу на термінологічні особливості: не всі перелічені суб'єкти є «правоохоронними органами» в класичному розумінні (тобто з повноваженнями застосування примусу в кримінально-правовій сфері), але вони виконують правоохоронні функції в широкому сенсі – захист прав шляхом запобігання зловживанням, контролю за законністю, відновлення порушених прав, громадського моніторингу тощо. У сучасній Україні (станом на 2025–2026 рр.) відбувається поступова інтеграція недержавних суб'єктів у систему сектору безпеки, особливо в умовах воєнного стану та реформування правоохоронної системи.

Предмет теми охоплює як державні, так і недержавні суб'єкти, їх правовий статус, завдання, повноваження та механізми забезпечення прав людини в їхній діяльності. Для кращого розуміння застосовуйте компаративний підхід: порівнюйте з європейськими моделями (наприклад, роль омбудсмана в Швеції чи Німеччині, приватна охорона в США та Великій Британії, громадські патрулі в Польщі). Наводьте приклади:

Державні органи охорони правопорядку – СБУ (контррозвідка та боротьба з колабораціонізмом під час війни), Національна поліція (загальна охорона громадського порядку), Державна прикордонна служба (захист кордону та міграційний контроль), Державна кримінально-виконавча служба (виконання покарань з дотриманням прав ув'язнених); ·

Органи державного контролю, нагляду та конституційного контролю – Конституційний Суд України (контроль конституційності норм), Прокуратура України (нагляд за дотриманням законів), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (незалежний моніторинг порушень); ·

Недержавні суб'єкти – приватні охоронні підприємства (комерційна охорона з обмеженими повноваженнями), громадські формування (добровільна допомога поліції та прикордонникам).

Корисно скласти порівняльну таблицю чи схему «Суб'єкти захисту прав людини в правоохоронній сфері: державні vs недержавні», де для кожного суб'єкта вказати: нормативну основу; ключові функції щодо захисту прав; повноваження щодо обмеження прав (якщо є); механізми відповідальності та нагляду.

Також рекомендується вивчити ключові нормативні акти: Конституцію України (ст. 55, 85, 102, 150 тощо), Закон «Про прокуратуру», Закон «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», Закон «Про приватну охоронну діяльність», Закон «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та ін., щоб зрозуміти баланс між державним і недержавним захистом.

Систему суб'єктів розглядають у двох вимірах:

1. як внутрішню будову кожного суб'єкта (статус, повноваження, гарантії незалежності, відповідальність);

2. як місце цих суб'єктів у загальній системі захисту прав людини, де вони доповнюють один одного (державний контроль + незалежний нагляд + приватна ініціатива + громадська участь).

Традиційно суб'єкти поділяють на: · Загальну частину (загальні принципи, підпорядкування, гарантії прав людини); · Особливу частину (конкретні суб'єкти: державні органи охорони правопорядку, органи державного контролю та конституційного контролю, недержавні суб'єкти).

Основні інститути теми включають: · правовий статус та завдання кожного суб'єкта; · механізми захисту прав (контроль, нагляд, оскарження, громадський моніторинг); · обмеження прав лише за законом та з дотриманням пропорційності; · особливості в умовах воєнного стану (розширення ролі громадських формувань, посилення контролю за приватною охороною).

Важливо підкреслити відмінності: державні органи охорони правопорядку мають ширші повноваження, але й більшу відповідальність; органи контролю та нагляду – незалежні або напівнезалежні механізми перевірки; недержавні суб'єкти – обмежені права, але високу гнучкість і громадську довіру; Уповноважений з прав людини та Конституційний Суд – незалежні від виконавчої влади.

Для практичного закріплення вивчайте оригінальні тексти ключових законів, звіти Уповноваженого з прав людини щодо порушень, рішення Конституційного Суду, а також складайте порівняльні таблиці: · державні vs недержавні суб'єкти захисту прав; · механізми нагляду за діяльністю приватних охоронних підприємств та громадських формувань; · роль кожного суб'єкта в системі запобігання порушенням прав людини.

Контрольні запитання і завдання

1. Які основні завдання та функції Служби безпеки України визначені Законом України «Про Службу безпеки України»? Як змінюються повноваження СБУ в умовах воєнного стану порівняно з мирним часом?

2. У чому полягає специфіка діяльності Державної податкової служби як правоохоронного органу? Які права людини та громадянина найчастіше стають об'єктом захисту або потенційного обмеження під час податкових перевірок та розслідувань?

3. Назвіть ключові повноваження Державної митної служби у сфері боротьби з контрабандою та порушеннями митного законодавства. Як забезпечується дотримання прав особи під час митного контролю та затримання товарів?

4. Охарактеризуйте правовий статус Державної прикордонної служби України. Які міжнародні стандарти (зокрема, ЄКПЛ та рекомендації СРТ) найчастіше застосовуються до діяльності прикордонників під час затримання осіб на кордоні?

5. Перелічіть основні завдання Національної поліції України відповідно до Закону «Про Національну поліцію». Які з них безпосередньо стосуються захисту прав і свобод людини і громадянина?

6. Які функції виконує Державна кримінально-виконавча служба України? Назвіть основні міжнародні стандарти поводження з особами, позбавленими волі, які зобов'язана дотримуватися ця служба.

7. У чому полягає специфіка діяльності Управління державної охорони України та Військової служби правопорядку у Збройних Силах України? Які права людини ці органи зобов'язані захищати в першу чергу?

8. Які функції виконують органи державної контрольно-ревізійної служби (Держаудитслужба), органи рибоохорони та органи лісоохорони в системі захисту прав людини? Чи можна вважати їх повноцінними правоохоронними органами? Обґрунтуйте.

9. У чому полягає роль Конституційного Суду України як суб'єкта захисту прав і свобод людини? Наведіть приклади рішень КСУ, які безпосередньо вплинули на діяльність правоохоронних органів.

10. Охарактеризуйте основні повноваження прокуратури України після реформи 2019-2020 років. Як прокуратура забезпечує захист прав людини в діяльності інших правоохоронних органів?

11. Які завдання та повноваження Рахункової палати України? Як її діяльність опосередковано впливає на захист прав громадян (наприклад, у сфері бюджетних коштів, соціального захисту)?

12. Назвіть ключові повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмана). Які механізми реагування на порушення прав людини в діяльності правоохоронних органів він застосовує найчастіше?

13. У чому полягає відмінність між повноваженнями державних правоохоронних органів та приватних охоронних підприємств? Які права людини приватні охоронці зобов'язані дотримуватися і як регулюється їхня діяльність?

14. Опишіть правовий статус громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону. Які обмеження на застосування сили та інші повноваження вони мають порівняно з Національною поліцією чи Державною прикордонною службою?

Завдання підвищеної складності

1. Складіть порівняльну таблицю «Державні правоохоронні органи України: завдання, повноваження та гарантії прав людини» за такими колонками:

- Орган
- Основний нормативний акт
- Ключові завдання
- Повноваження щодо застосування примусу
- Основні права людини, які орган зобов'язаний захищати
- Органи нагляду та контролю Заповніть таблицю для 5–6 органів зі списку теми (наприклад, НПУ, СБУ, ДПСУ, ДКВС, прокуратура).

2. Проаналізуйте ст. 17 Конституції України та ст. 2–3 Закону «Про Національну поліцію». Обґрунтуйте, чому Національна поліція є одночасно суб'єктом захисту прав людини та потенційним джерелом їх порушення. Наведіть 2-3 типові ситуації, де виникає такий конфлікт інтересів.

3. Складіть порівняльну таблицю «Державні vs недержавні суб'єкти захисту прав людини в правоохоронній сфері» за такими колонками:

- Суб'єкт
- Нормативна основа
- Основні функції щодо захисту прав
- Повноваження щодо застосування примусу / обмеження прав
- Механізми нагляду та відповідальності
- Незалежність від виконавчої влади Заповніть таблицю для 6–7 суб'єктів (наприклад, прокуратура, Уповноважений, приватні охоронні підприємства, громадські формування тощо).

4. Наведіть по одному реальному або типовому прикладу порушення прав людини з боку таких суб'єктів (з відкритих джерел, звітів Уповноваженого з прав людини або рішень ЄСПЛ): а) Служба безпеки України; б) Державна прикордонна служба; в) Національна поліція; г) Державна кримінально-виконавча служба; д) приватні охоронні підприємства або громадські формування. Вкажіть, за якою статтею ЄКПЛ кваліфіковано порушення в кожному випадку.

5. Складіть схему «Система контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів захисту прав людини в Україні» з такими рівнями:

- Внутрішній контроль (всередині органу);
- Відомчий нагляд (вищестоящі органи);
- Прокурорський нагляд;
- Судовий контроль;
- Парламентський та громадський контроль;
- Міжнародний контроль (ЄСПЛ, СРТ, ОБСЄ). На кожному рівні вкажіть

2–3 конкретні механізми або органи.

6. Підготуйте коротку аргументовану позицію (6–8 речень) на дискусійне питання: «Чи виправдане розширення повноважень СБУ та Державної прикордонної служби в умовах воєнного стану, якщо це призводить до потенційного обмеження прав людини (наприклад, свободи пересування, права на приватність)?» Обґрунтуйте з посиланням на ст. 15 та ст. 64 Конституції України, ст. 15 ЄКПЛ та практику ЄСПЛ.

7. Підготуйте коротку аргументовану позицію (6–8 речень) на дискусійне питання: «Чи доцільно розширювати повноваження приватних охоронних підприємств та громадських формувань в умовах воєнного стану та дефіциту державних ресурсів, якщо це може призвести до ризиків зловживань і порушення прав людини?» Обґрунтуйте з посиланням на чинне законодавство та міжнародні стандарти (наприклад, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку ООН).

8. Знайдіть у базі HUDOC (ЄСПЛ) або на сайті Уповноваженого Верховної Ради з прав людини одне рішення/звіт 2023–2025 рр., пов'язане з діяльністю одного з суб'єктів теми (наприклад, Національна поліція, СБУ, ДПСУ, ДКВС, прокуратура, приватні охоронці чи громадські формування). Вкажіть:

- номер справи / номер звіту;
- суб'єкт, щодо якого йшлося;
- суть порушення прав людини;
- висновки та рекомендації;
- як це вплинуло (або могло вплинути) на національну практику.

9. Складіть перелік 6–8 ключових прав людини, які найчастіше стають об'єктом захисту або потенційного порушення з боку суб'єктів теми (державні органи охорони правопорядку, контрольно-наглядові органи, недержавні суб'єкти). Для кожного права вкажіть:

- статтю Конституції України та/або ЄКПЛ;
- суб'єкт(и), які найчастіше стикаються з цим правом;
- типові ситуації реалізації/порушення;
- ефективний механізм оскарження / захисту.

Рекомендована література:

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII.
2. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-XII (чинна редакція).
3. Закон України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII.
4. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 № 776/97-ВР.
5. Закон України «Про приватну охоронну діяльність» від 22.03.2012 № 4616-VI.
6. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.12.2016 № 1781-VIII.

7. Боняк В.О. (ред.). Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.

8. Петков С.В. та ін. Забезпечення прав людини правоохоронними органами. Київ: КНТ, 2020. 241 с.

Тема 5. Особливості захисту прав людини в Україні

1. Правоохоронний механізм забезпечення прав людини.
2. Правозахисний механізм забезпечення прав людини.
3. Конституційна скарга у механізмі забезпечення прав людини.

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення сутності національних механізмів забезпечення прав людини як системи внутрішніх (державних та інституційних) засобів і процедур, спрямованих на запобігання порушенням, захист, відновлення порушених прав і свобод людини та громадянина, а також притягнення винних до відповідальності. У правовій державі (ст. 1 Конституції України) ці механізми є первинними та основними, доповнюючи міжнародні стандарти та контроль (ЄСПЛ, СРТ тощо). Вони поділяються на правоохоронні (захисні через примус та розслідування), правозахисні (моніторинг, нагляд, оскарження) та спеціальні (конституційна скарга як останній національний засіб).

Зверніть увагу на термінологічні особливості:

- правоохоронний механізм – діяльність уповноважених органів (поліція, прокуратура, СБУ, ДБР тощо) з охорони прав шляхом запобігання правопорушенням, розслідування злочинів, застосування примусу та виконання рішень;
- правозахисний механізм – ширший, включає судовий захист, омбудсмана, адміністративні процедури, громадський контроль;
- конституційна скарга – спеціальний інструмент прямого звернення до Конституційного Суду України (КСУ) для захисту прав, гарантованих Конституцією, коли інші національні засоби вичерпано.

Предмет теми охоплює ключові національні інструменти захисту прав людини в контексті діяльності правоохоронних органів: від превентивних та репресивних заходів до судового та позасудового оскарження. Для кращого розуміння застосовуйте компаративний підхід: порівнюйте з європейськими системами (наприклад, конституційна скарга в Німеччині чи Австрії як ефективний інструмент, омбудсман у скандинавських країнах). Наводьте приклади:

- правоохоронний механізм – розслідування катувань (ст. 3 ЄКПЛ);
- правозахисний – звернення до Уповноваженого з прав людини;
- конституційна скарга – оскарження норм, що порушують права (наприклад, рішення КСУ 2025 р. щодо представництва прокурора в суді чи судового збору).

Корисно скласти схему або таблицю «Національні механізми забезпечення прав людини в Україні», де вказати:

- вид механізму;
- основні суб'єкти;
- нормативну основу;
- етапи реалізації;
- приклади застосування в правоохоронній сфері.

Також рекомендується вивчити ключові норми: ст. 3, 8, 55, 64 Конституції України; Закон «Про Конституційний Суд України» (розділ про конституційну скаргу); Закон «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»; практику КСУ за конституційними скаргами (рішення 2024–2025 рр., наприклад, щодо добросовісного набувача, судового збору, трудових відносин).

Систему національних механізмів розглядають у двох вимірах:

1. як внутрішню будову кожного механізму (принципи, суб'єкти, процедури, гарантії);

2. як місце цих механізмів у загальній системі захисту прав людини, де вони є першочерговими перед зверненням до міжнародних інстанцій (вичерпання національних засобів – вимога ст. 35 ЄКПЛ).

Традиційно механізми поділяють на:

- Загальну частину (загальні принципи, ієрархія, взаємодія);
- Особливу частину (правоохоронний, правозахисний, конституційна скарга як спеціальний інструмент).

Основні інститути теми включають:

- правоохоронний механізм (захист через примус, розслідування, превенцію);
- правозахисний механізм (судовий, адміністративний, інституційний нагляд);
- конституційна скарга (процедура подання, вимоги, наслідки рішень КСУ);
- взаємодія механізмів (наприклад, прокуратура + омбудсман + КСУ).

Важливо підкреслити: у воєнний час (станом на 2025–2026 рр.) механізми адаптуються (обмеження прав за ст. 64 Конституції), але абсолютні права (заборона тортур, право на життя) захищаються повною мірою; конституційна скарга залишається ефективним інструментом перевірки конституційності норм, що застосовуються правоохоронцями.

Для практичного закріплення вивчайте оригінальні тексти: Закон «Про Конституційний Суд України» (ст. 151-2 – конституційна скарга), рішення КСУ за скаргами (наприклад, 2025 р. щодо ветеранських виплат, представництва прокурора), звіти Уповноваженого з прав людини щодо порушень правоохоронцями. Складайте порівняльні таблиці:

- правоохоронний vs правозахисний механізм;
- процедура конституційної скарги (вимоги, строки, наслідки);
- приклади рішень КСУ, що вплинули на правоохоронну практику.

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення правоохоронного механізму забезпечення прав людини. Які основні суб'єкти та інструменти входять до цього механізму в Україні? Наведіть приклади його реалізації в діяльності Національної поліції чи СБУ.

2. У чому полягає відмінність між правоохоронним та правозахисним механізмами забезпечення прав людини? Які органи та процедури є ключовими для кожного з них?

3. Які принципи лежать в основі правозахисного механізму в Україні? Назвіть не менше п'яти основних елементів цього механізму (судовий, адміністративний, інституційний тощо).

4. Що таке конституційна скарга? Коли та за яких умов особа має право звернутися з конституційною скаргою до Конституційного Суду України?

5. Перелічіть основні вимоги до конституційної скарги, передбачені Законом України «Про Конституційний Суд України». Які строки та наслідки подання такої скарги?

6. Які права людини захищаються виключно через національні механізми, а які можуть бути оскаржені безпосередньо в міжнародні інстанції (наприклад, ЄСПЛ) після вичерпання національних засобів?

7. Як національні механізми забезпечення прав людини адаптуються до умов воєнного стану? Чи зберігається ефективність конституційної скарги в цей період?

Завдання підвищеної складності

1. Складіть порівняльну таблицю «Правоохоронний vs Правозахисний vs Конституційна скарга як механізми забезпечення прав людини» за такими колонками:

- Механізм
- Основні суб'єкти
- Ключові нормативні акти
- Етапи / процедура реалізації

- Приклади застосування в правоохоронній сфері
- Переваги та недоліки Заповніть таблицю для трьох механізмів теми.

2. Проаналізуйте ст. 55, 64 Конституції України та ст. 151-2 Закону «Про Конституційний Суд України». Обґрунтуйте, чому конституційна скарга є «останньою національною інстанцією» перед зверненням до Європейського суду з прав людини. Наведіть 2–3 приклади рішень КСУ за конституційними скаргами 2023–2025 рр., які стосувалися прав людини в правоохоронній діяльності.

3. Наведіть по одному типовому прикладу використання кожного механізму в реальній ситуації порушення прав людини з боку правоохоронних органів: а) правоохоронний механізм (наприклад, розслідування катувань); б) правозахисний механізм (наприклад, звернення до Уповноваженого з прав людини чи адміністративний суд); в) конституційна скарга (наприклад, оскарження норми Кримінального процесуального кодексу). Вкажіть, який результат був досягнутий у кожному випадку (або чому механізм не спрацював).

4. Складіть схему «Вичерпання національних засобів захисту прав людини перед зверненням до ЄСПЛ» з такими рівнями:

- Правоохоронний механізм (поліція, СБУ, ДБР);
- Правозахисний механізм (судовий захист, прокуратура, омбудсман);
- Конституційна скарга (якщо стосується конституційності норми);
- Звернення до ЄСПЛ (вимога ст. 35 ЄКПЛ). На кожному рівні вкажіть строки, суб'єктів та типові документи/процедури.

5. Підготуйте коротку аргументовану позицію (6–8 речень) на дискусійне питання: «Чи є конституційна скарга ефективним інструментом захисту прав людини в умовах, коли більшість порушень у правоохоронній сфері мають індивідуальний, а не нормативний характер?» Обґрунтуйте з посиланням на практику КСУ та статистику розгляду скарг (можна використовувати дані з офіційного сайту КСУ за 2024–2025 рр.).

6. Знайдіть у базі рішень Конституційного Суду України (сайт ksu.gov.ua) одне рішення за конституційною скаргою 2024–2025 рр., пов’язане з правами людини в діяльності правоохоронних органів (наприклад, щодо строків досудового розслідування, застосування запобіжних заходів, права на адвоката тощо). Вкажіть:

- номер справи та дату рішення;
- суть скарги;
- висновок КСУ;
- як це рішення вплинуло (або могло вплинути) на практику правоохоронних органів.

7. Складіть перелік 6–7 ключових національних механізмів (або їх елементів) забезпечення прав людини, які правоохоронець зобов’язаний знати та враховувати у щоденній діяльності. Для кожного механізму вкажіть:

- назва / вид;
- нормативну основу;
- основну мету в контексті правоохоронної діяльності;
- хто ініціює / застосовує;
- наслідки невиконання або ігнорування механізму.

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (ст. 55, 64, 150).
2. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 № 2136-VIII.
3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV.
4. Чистякова А. Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика / за заг. ред. В.С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 316 с.
5. Тертишник В.М. Права і свободи людини: підручник. Київ: Алерта, 2022. 432 с.

6. Права людини та їх захист у сучасних реаліях: навч. посібник / Ю.В. Ломжець та ін. Миколаїв: НУК, 2020. 207 с.

7. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм права при вирішенні справ про адміністративні правопорушення» (актуальні роз'яснення).

Тема 6. Особливості забезпечення прав окремих категорій

1. Особливості комунікації/поведінки працівника Національної поліції в сучасному мультикультуральному суспільстві.

2. Особливості забезпечення прав дитини.

3. Особливості забезпечення прав осіб з особливими потребами.

4. Забезпечення гендерної рівності у правоохоронній діяльності.

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення сутності спеціальних (диференційованих) підходів до забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів. У сучасній правовій державі універсальні права людини доповнюються спеціальними гарантіями для вразливих або специфічних груп, оскільки ці групи перебувають у підвищеному ризику дискримінації, вразливості чи зловживань з боку влади. Правоохоронець зобов'язаний не лише дотримуватися загальних стандартів, а й застосовувати індивідуалізований, чутливий до особливостей підхід, що відповідає міжнародним стандартам (ЄКПЛ, Конвенція ООН про права дитини, Конвенція про права осіб з інвалідністю, Стамбульська конвенція тощо).

Зверніть увагу на термінологічні особливості:

- «особливі потреби» / «інвалідність» – використовується термін «особи з інвалідністю» (згідно з Конвенцією ООН 2006 р.);
- «гендерна рівність»;
- «мультикультуральне суспільство» – означає необхідність культурної компетентності, толерантності та уникнення стереотипів у комунікації з представниками різних етнічних, релігійних, мовних груп.

Предмет теми охоплює спеціальні стандарти, правила поведінки, комунікації та процедурні особливості в діяльності правоохоронних органів (передусім Національної поліції) щодо чотирьох ключових категорій. Для кращого розуміння застосовуйте компаративний та кейсовий підхід: наводьте приклади з практики ЄСПЛ проти України, рекомендацій СРТ, звітів Уповноваженого з прав людини, а також успішні європейські моделі (наприклад, поліцейські програми з культурної чутливості у Великій Британії чи Нідерландах, спеціальні кімнати для опитування дітей у Швеції та Німеччині).

Корисно скласти порівняльну таблицю «Особливості забезпечення прав окремих категорій у правоохоронній діяльності» за такими колонками:

- Категорія
- Основні міжнародні та національні документи
- Найпоширеніші ризики порушень
- Спеціальні правила комунікації / поведінки
- Процедурні особливості (затримання, допит, застосування сили тощо)
- Приклади рішень ЄСПЛ або рекомендацій СРТ проти України

Також рекомендується вивчити ключові норми:

- Конституція України (ст. 24, 26, 27, 28, 52);
- Закон «Про Національну поліцію» (ст. 18 – заборона дискримінації);
- Конвенція ООН про права дитини 1989 р.;
- Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю 2006 р.;
- Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція, ратифікована Україною);
- Накази МВС щодо особливостей роботи з дітьми, особами з інвалідністю.

Систему особливостей розглядають у двох вимірах:

1. як внутрішні правила та стандарти поведінки/комунікації для кожного типу категорії;

2. як місце цих особливостей у загальній системі забезпечення прав людини, де вони є спеціальними гарантіями для вразливих груп.

Традиційно тему поділяють на:

- Загальну частину (принципи недискримінації, пропорційності, культурної компетентності, гендерної чутливості);
- Особливу частину (конкретні категорії: мультикультуральне спілкування, діти, особи з інвалідністю, гендерна рівність).

Основні інститути теми включають:

- культурна компетентність і антидискримінаційна комунікація поліції;
- ювенальна юстиція та спеціальні процедури з дітьми;
- доступність та розумні пристосування для осіб з інвалідністю;
- протидія домашньому та гендерному насильству.

Важливо підкреслити: у воєнний час (станом на 2025–2026 рр.) зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, біженців, дітей-сиріт, осіб з інвалідністю внаслідок війни – це вимагає ще більшої уваги до спеціальних підходів; порушення прав цих груп часто фіксуються у звітах Уповноваженого та СРТ.

Для практичного закріплення вивчайте:

- Правила етичної поведінки поліцейських;
- Методичні рекомендації МВС щодо роботи з дітьми та особами з інвалідністю;
- звіти Уповноваженого з прав людини щодо гендерного насильства та прав дітей;
- рішення ЄСПЛ за ст. 3, 8, 14 ЄКПЛ проти України, пов'язані з цими категоріями.

Складайте порівняльні таблиці:

- правила комунікації поліції з різними групами;
- спеціальні процедури затримання/допиту дитини vs дорослого;
- розумні пристосування для осіб з інвалідністю в поліції;
- гендерно-чутливі практики в реагуванні на домашнє насильство.

Контрольні запитання і завдання

1. Які основні принципи комунікації та поведінки працівника Національної поліції в мультикультурному суспільстві? Наведіть приклади типових помилок, пов'язаних з культурними стереотипами, та способи їх уникнення.

2. У чому полягає спеціальний правовий статус дитини в діяльності правоохоронних органів? Назвіть ключові міжнародні та національні документи, що регулюють особливості роботи поліції з неповнолітніми.

3. Які розумні пристосування (reasonable accommodation) зобов'язана забезпечувати Національна поліція або інші правоохоронні органи під час взаємодії з особами з інвалідністю? Наведіть приклади для різних видів інвалідності (зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуальні порушення).

4. Які конкретні заходи та правила поведінки передбачає впровадження гендерної рівності в діяльності правоохоронних органів України?

5. Перелічіть основні ризики порушення прав дитини під час взаємодії з поліцією (затримання, опитування, доставлення). Які процесуальні гарантії передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України для неповнолітніх?

6. Які особливості застосування фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї щодо осіб з інвалідністю та вагітних жінок? Обґрунтуйте посиленням на Закон «Про Національну поліцію» та міжнародні стандарти.

7. Як Стамбульська конвенція (Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству) впливає на діяльність поліції в Україні? Назвіть ключові обов'язки поліції щодо реагування на випадки гендерного насильства.

Завдання підвищеної складності

1. Складіть порівняльну таблицю «Особливості забезпечення прав окремих категорій у діяльності поліції» за такими колонками:

- Категорія
- Основні міжнародні документи
- Ключові національні норми
- Найпоширеніші порушення прав
- Спеціальні правила комунікації / поведінки
- Процедурні особливості (допит, затримання, застосування сили)

Заповніть таблицю для всіх чотирьох категорій теми (мультікультуральне суспільство, діти, особи з інвалідністю, гендерна рівність).

2. Проаналізуйте ст. 18 Закону «Про Національну поліцію» (заборона дискримінації) та ст. 24 Конституції України. Обґрунтуйте, чому працівник поліції зобов'язаний застосовувати індивідуалізований підхід до кожної з перелічених категорій. Наведіть 2–3 приклади ситуацій, де ігнорування особливостей може призвести до порушення ст. 14 ЄКПЛ (заборона дискримінації).

3. Наведіть по одному реальному або типовому прикладу порушення прав з кожної категорії (з відкритих джерел, звітів Уповноваженого з прав людини, рішень ЄСПЛ або рекомендацій СРТ): а) порушення прав дитини під час опитування чи затримання; б) порушення прав особи з інвалідністю (наприклад, відсутність перекладача жестової мови чи доступу до приміщення); в) гендерне насильство або дискримінація в поліції; г) культурно нечутлива поведінка щодо представників національних меншин чи біженців. Вкажіть, за якими статтями ЄКПЛ або Конвенцій кваліфіковано порушення.

4. Складіть схему «Спеціальні процедури взаємодії поліції з вразливими групами» з такими рівнями:

- Підготовка до контакту (навчання, культурна компетентність);
- Комунікація та поведінка;
- Процедурні гарантії (допит, затримання, застосування сили);
- Документування та контроль. На кожному рівні вкажіть 3–4 конкретні вимоги для кожної з чотирьох категорій.

5. Підготуйте коротку аргументовану позицію (6–8 речень) на дискусійне питання: «Чи достатньо чинного законодавства та підготовки поліцейських для ефективного забезпечення прав осіб з інвалідністю та дітей у воєнний час, коли зростає кількість травмованих, ВПО та дітей-сиріт?» Обґрунтуйте з посиланням на Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, Конвенцію про права дитини та звіти Уповноваженого з прав людини за 2023–2025 рр.

6. Знайдіть у відкритих джерелах (сайт Уповноваженого з прав людини, база HUDOC ЄСПЛ, звіти СРТ або МВС) один приклад 2023–2025 рр., пов'язаний з порушенням прав однієї з категорій теми в діяльності поліції. Вкажіть:

- категорію;
- суть порушення;
- орган / документ, де зафіксовано;
- рекомендації або наслідки для правоохоронної системи.

7. Складіть перелік 6–8 ключових спеціальних правил або стандартів, які працівник поліції зобов'язаний знати та застосовувати під час роботи з переліченими категоріями. Для кожного правила вкажіть:

- категорію, до якої воно стосується;
- нормативну основу (закон, конвенція, наказ МВС);
- короткий зміст правила;
- мету (захист якої саме права).

Рекомендована література:

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII (ст. 18 – заборона дискримінації).

2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 (ратифікована Указом ПВР УРСР від 27.02.1991).

3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 (ратифікована Законом № 1767-VI від 16.12.2009).

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція, ратифікована Законом № 2229-IX від 20.06.2022).

5. Петков С.В. та ін. Забезпечення прав людини правоохоронними органами. Київ: КНТ, 2020. 241 с.

6. Боняк В.О. (ред.). Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посібник. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.

7. Міхальов В.О. Права людини в Україні: навч.-метод. посібник. Херсон: Гельветика, 2020. 122 с.

Тема 7. Свобода та особиста недоторканість людини у правоохоронній діяльності

1. Право людини на свободу та особисту недоторканність: поняття, закріплення в національному законодавстві та підстави його обмеження.

2. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність людини в діяльності судових і правоохоронних органів України (на основі практики Європейського суду з прав людини)

3. Право на приватність: поняття та підстави його обмеження

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення фундаментального характеру права на свободу та особисту недоторканність як одного з найважливіших абсолютних прав людини в демократичному суспільстві. Це право є основою захисту гідності особи від свавільного втручання держави і є центральним у діяльності будь-якого правоохоронного органу: поліція, СБУ, ДБР, НАБУ, прокуратура, прикордонна служба тощо не можуть обмежувати свободу чи недоторканність без чіткої законної підстави, пропорційності, необхідності та дотримання процедурних гарантій.

Зверніть увагу на термінологічні особливості:

- «свобода та особиста недоторканність» (ст. 29 Конституції України, ст. 5 ЄКПЛ) охоплює заборону свавільного арешту, затримання, позбавлення волі,

а також захист від нелюдського поводження під час будь-якого обмеження свободи;

- «право на приватність» (ст. 32 Конституції України, ст. 8 ЄКПЛ) є ширшим і включає недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, персональних даних, а також захист від необґрунтованого втручання в особисте та сімейне життя.

Предмет теми охоплює ключові аспекти реалізації та обмеження цих прав у практиці українських правоохоронних та судових органів з обов'язковим аналізом практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), яка є обов'язковою для тлумачення та застосування в Україні (ст. 17 Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»).

Для кращого розуміння застосовуйте кейсовий та компаративний підхід: вивчайте знакові рішення ЄСПЛ проти України за ст. 5 та ст. 8 ЄКПЛ (наприклад, «Каверзін проти України», «Ігнатенко проти України», «Нелас проти України», «Бурмич та інші проти України», «Сергійчук проти України» тощо). Порівнюйте з практикою інших країн Ради Європи (Німеччина, Франція, Велика Британія), де вимоги до підстав затримання та обшуку є максимально жорсткими.

Корисно скласти порівняльну таблицю або схему «Підстави обмеження свободи та приватності в діяльності правоохоронних органів» за такими колонками:

- Право
- Нормативна основа (Конституція / ЄКПЛ)
- Дозволені підстави обмеження
- Процедурні гарантії (строки, судовий контроль, право на адвоката)
- Найпоширеніші порушення (за рішеннями ЄСПЛ проти України)
- Рекомендації СРТ / ЄСПЛ для виправлення

Також рекомендується вивчити ключові норми:

- ст. 29, 30, 32 Конституції України;

- ст. 5, 8 Європейської конвенції з прав людини;
- глави 11–13, 18 Кримінального процесуального кодексу України (затримання, обшук, негласні слідчі дії);
- Закон «Про Національну поліцію» (ст. 42–45 – застосування сили, затримання);
- практику ЄСПЛ за 2020–2025 рр. (особливо щодо воєнного стану, масових затримань, обшуків у журналістів, активістів, ВПО).

Систему теми розглядають у трьох основних блоках:

1. поняття та підстави обмеження права на свободу та особисту недоторканність;
2. практичні гарантії забезпечення цього права в діяльності правоохоронних та судових органів (з акцентом на практику ЄСПЛ);
3. право на приватність: поняття, підстави втручання та гарантії захисту.

Основні інститути теми включають:

- законні підстави та строки затримання (48 годин без суду);
- судовий контроль за арештом (ст. 5 § 3 ЄКПЛ);
- заборона свавільного затримання та нелюдського поводження під час тримання;
- підстави для обшуку, виїмки, прослуховування, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж;
- принцип пропорційності та необхідності будь-якого втручання;
- негласні слідчі (розшукові) дії як виняток з права на приватність.

Важливо підкреслити: навіть в умовах воєнного стану (ст. 64 Конституції України) право на свободу та особисту недоторканність може обмежуватися лише в межах, передбачених законом, а абсолютні заборони (тортури, нелюдське поводження) залишаються недоторканими; практика ЄСПЛ щодо України за ст. 5 та ст. 8 залишається однією з найбільш об’ємних у Європі.

Для практичного закріплення вивчайте:

- постанови Пленуму Верховного Суду України щодо застосування ст. 5 ЄКПЛ;

- щорічні звіти Уповноваженого з прав людини щодо незаконних затримань та обшуків;
- 5–7 ключових рішень ЄСПЛ проти України за ст. 5 та ст. 8 (з HUDOC);
- звіти СРТ щодо умов тримання під вартою в Україні.

Складайте порівняльні таблиці:

- підстави затримання за КПК України vs вимоги ст. 5 ЄКПЛ;
- гарантії права на приватність під час негласних слідчих дій;
- типові порушення та способи їх виправлення за рекомендаціями ЄСПЛ.

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення права на свободу та особисту недоторканність людини. Які норми Конституції України та Європейської конвенції з прав людини безпосередньо його закріплюють?

2. Перелічіть вичерпний перелік підстав для законного позбавлення або обмеження свободи особи, передбачених ст. 5 ЄКПЛ. Які з них найчастіше застосовуються в діяльності українських правоохоронних органів?

3. Які процесуальні гарантії права на свободу та особисту недоторканність передбачені ст. 29 Конституції України та ст. 5 ЄКПЛ? Чому судовий контроль протягом 72 годин є ключовим елементом?

4. У чому полягає поняття «свавільного затримання» за практикою ЄСПЛ? Наведіть 2–3 типові ситуації, коли затримання визнавалося свавільним у рішеннях проти України.

5. Які підстави для втручання в право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 ЄКПЛ, ст. 32 Конституції України) є вичерпними? Наведіть приклади законних підстав для обшуку житла чи негласних слідчих дій.

6. Які строки та умови застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою встановлені КПК України? Як вони корелюють з вимогами ст. 5 § 3 ЄКПЛ щодо «негайного» розгляду законності затримання?

7. Як впливає воєнний стан на реалізацію права на свободу та особисту недоторканність? Чи можуть бути обмежені абсолютні заборони (заборона тортур, нелюдського поводження) навіть в умовах воєнного стану?

Завдання підвищеної складності

1. Складіть порівняльну таблицю «Підстави обмеження свободи та приватності за національним законодавством та практикою ЄСПЛ» за такими колонками:

- Право (свобода/приватність)
 - Нормативна основа (Конституція / КПК / ЄКПЛ)
 - Дозволені підстави обмеження
 - Обов'язкові гарантії (строки, судовий контроль, право на адвоката)
 - Найпоширеніші порушення в практиці проти України
 - Рекомендації ЄСПЛ / СРТ для виправлення
- Заповніть таблицю для ст. 5 та ст. 8 ЄКПЛ.

2. Проаналізуйте ст. 29 Конституції України та ст. 5 ЄКПЛ. Обґрунтуйте, чому будь-яке затримання без чіткої законної підстави та негайного інформування про причини є порушенням. Наведіть 2–3 рішення ЄСПЛ проти України (2020–2025 рр.), де саме це порушення було встановлено.

3. Наведіть по одному реальному прикладу порушення з практики ЄСПЛ проти України за кожною з таких ситуацій: а) свавільне затримання без законної підстави (ст. 5 § 1); б) перевищення 48-годинного строку доставлення до суду без судового рішення (ст. 5 § 3); в) необґрунтований обшук житла чи вилучення речей без достатніх підстав (ст. 8); г) негласні слідчі дії без належного судового дозволу або пропорційності. Вкажіть номер справи, дату рішення та ключовий висновок Суду.

4. Складіть схему «Гарантії права на свободу та особисту недоторканність у кримінальному процесі» з такими рівнями:

- Підстави затримання (законні vs незаконні);
- Інформування особи про причини затримання;

- Право на адвоката та медичну допомогу;
- Судовий контроль (строки, процедура);
- Відшкодування шкоди за незаконне затримання. На кожному рівні вкажіть відповідні статті КПК України та ЄКПЛ.

5. Підготуйте коротку аргументовану позицію (6–8 речень) на дискусійне питання: «Чи виправдане застосування масових затримань та обшуків під час воєнного стану для протидії колабораціонізму, якщо це призводить до систематичних порушень ст. 5 та ст. 8 ЄКПЛ?» Обґрунтуйте з посиланням на ст. 15 ЄКПЛ, ст. 64 Конституції України та практику ЄСПЛ щодо України в умовах війни.

6. Знайдіть у базі HUDOC (ЄСПЛ) одне рішення 2023–2025 рр. проти України, пов'язане з порушенням права на свободу та особисту недоторканність або права на приватність у діяльності правоохоронних органів. Вкажіть:

- номер справи та дату рішення;
- суть порушення (яка стаття ЄКПЛ);
- ключові висновки Суду;
- заходи індивідуального та загального характеру, які зобов'язала виконати Україну.

7. Складіть перелік 6–8 ключових гарантій права на свободу та приватність, які працівник правоохоронного органу зобов'язаний дотримуватися під час затримання, обшуку чи негласних дій. Для кожного гарантії вкажіть:

- нормативну основу (стаття Конституції / ЄКПЛ / КПК);
- короткий зміст гарантії;
- наслідки порушення для особи та для правоохоронця.

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (ст. 29, 30, 32).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (чинна редакція).
3. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 (ст. 5, 8).
4. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV.
5. Тертишник В.М. Права і свободи людини: підручник. Київ: Алерта, 2022. 432 с.
6. Чистякова А. Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика / за заг. ред. В.С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 316 с.
7. Права людини: Збірник документів / Укл. В.С. Семенов, О.Н. Ярмиш та ін. Харків: Ун-т внутр. справ, 1997 (оновлені видання).

Тема 8. Цифрові права людини в правоохоронній діяльності

1. Поняття цифрових прав людини та їх місце в системі прав людини.
2. Захист персональних даних у цифровому середовищі (GDPR, Закон України «Про захист персональних даних»).
3. Право на приватність у цифровому просторі: прослуховування, моніторинг онлайн-активності, доступ до електронних даних.
4. Правоохоронна діяльність у боротьбі з кіберзлочинністю та дотримання прав людини (кіберполіція, негласні слідчі дії в цифровому середовищі).
5. Проблеми штучного інтелекту та автоматизованих систем у правоохоронній практиці (розпізнавання облич, профілювання).

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення сутності цифрових прав людини як розширення традиційних прав людини (свобода вираження поглядів, приватність, доступ до інформації) у цифровому середовищі, де правоохоронні органи все частіше застосовують технології для моніторингу, розслідування та запобігання злочинам. У сучасному світі, де цифрова трансформація проникає в

усі сфери, правоохоронці (кіберполіція, СБУ, НАБУ) зобов'язані балансувати між ефективним використанням AI, big data та кіберінструментів і захистом фундаментальних прав, щоб уникнути свавільного втручання.

Зверніть увагу на термінологічні особливості: «цифрові права» (digital rights) включають право на цифрову приватність, захист від кібердискримінації, право на забуття (right to be forgotten); «кіберзлочинність» охоплює хакерство, фішинг, поширення дезінформації, а «негласні слідчі дії в цифровому середовищі» – зняття інформації з мереж, геолокація тощо.

Предмет теми охоплює норми, що регулюють використання цифрових технологій у правоохоронній практиці з урахуванням прав людини. Для кращого розуміння застосовуйте компаративний підхід: порівнюйте українське законодавство з GDPR ЄС (General Data Protection Regulation (Загальний регламент про захист даних, офіційна назва: Regulation (EU) 2016/679), практикою ЄСПЛ (справи щодо масового стеження, як «Big Brother Watch проти Великобританії») та рекомендаціями ООН щодо AI в правоохоронці. Наводьте приклади: кібератаки в умовах війни, моніторинг соцмереж для виявлення колабораціонізму.

Корисно скласти таблицю «Цифрові права та ризики порушення в правоохоронній діяльності» з колонками: право, нормативна основа, ризики (наприклад, масове стеження), гарантії (судовий дозвіл, пропорційність).

Систему цифрових прав розглядають у двох вимірах: 1) як частину універсальних прав (приватність, свобода слова); 2) як спеціальні гарантії в цифровому середовищі (захист даних, регулювання AI).

Традиційно тему поділяють на теоретичну (поняття, стандарти) та практичну (застосування в роботі поліції, кіберзаходи).

Основні інститути: GDPR, Закон «Про захист персональних даних», ст. 8 ЄКПЛ, рекомендації Ради Європи щодо AI в поліції.

Важливо підкреслити: в умовах війни зростає роль цифрового моніторингу, але це вимагає суворого дотримання пропорційності (рішення ЄСПЛ «Roman Zakharov проти Росії»).

Для практичного закріплення вивчайте тексти: Закон «Про електронні комунікації», рішення ЄСПЛ за ст. 8, звіти ENISA (European Union Agency for Cybersecurity /Агентство Європейського Союзу з кібербезпеки) та CPT (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment /Європейський комітет з запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню) щодо цифрових порушень.

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення цифрових прав людини. Які універсальні права вони розширюють у цифровому середовищі?

2. Які основні принципи захисту персональних даних за GDPR та Законом України «Про захист персональних даних» застосовуються в правоохоронній діяльності?

3. У чому полягає право на приватність у цифровому просторі? Назвіть підстави його обмеження під час негласних слідчих дій.

4. Які завдання кіберполіції в боротьбі з кіберзлочинністю? Як забезпечується дотримання прав людини під час моніторингу онлайн-активності?

5. Які ризики порушення прав людини пов'язані з використанням штучного інтелекту в правоохоронній практиці (наприклад, системи розпізнавання облич)?

6. Які міжнародні стандарти регулюють використання AI в поліції? Наведіть приклади з рекомендацій Ради Європи або ООН.

7. Як воєнний стан впливає на цифрові права людини в діяльності правоохоронних органів (наприклад, моніторинг соцмереж)?

Завдання підвищеної складності

1. Складіть таблицю «Цифрові права та їх захист у правоохоронній діяльності» за колонками: право, нормативна основа, приклади порушення, гарантії.
2. Проаналізуйте ст. 8 ЄКПЛ та Закон «Про захист персональних даних». Обґрунтуйте, чому негласні дії в цифровому середовищі вимагають судового контролю.
3. Наведіть приклади порушень цифрових прав з практики ЄСПЛ проти України або інших країн (наприклад, масове стеження).
4. Складіть схему «Процедура доступу до цифрових даних у кримінальному процесі» з рівнями: підстави, дозвіл, гарантії, відповідальність.
5. Підготуйте позицію на дискусію: «Чи виправдане використання АІ для профілювання в поліції в умовах війни, якщо це ризикує дискримінацією?»
6. Знайдіть рішення ЄСПЛ 2023–2025 рр. щодо цифрової приватності в правоохоронній діяльності. Вкажіть номер справи, суть та наслідки.
7. Складіть перелік 6–8 ключових стандартів захисту цифрових прав для правоохоронців з нормативною основою та прикладами.

Рекомендована література:

1. Закон України «Про електронні комунікації» від 16.12.2020 № 1089-IX.
2. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI (чинна редакція).
3. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 (ст. 8).
4. Регламент ЄС 2016/679 (GDPR) – загальний регламент про захист даних (застосовується до України в частині співпраці з ЄС).
5. Тертишник В.М. Права і свободи людини: підручник. Київ: Алерта, 2022. 432 с.
6. Чистякова А. Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика / за заг. ред. В.С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 316 с.

7. Звіти ENISA (European Union Agency for Cybersecurity) – Threat Landscape 2025.

Тема 9. Право на освіту як елемент прав людини в правоохоронній діяльності

1. Поняття права на освіту та його закріплення в міжнародних стандартах (Конвенція ООН про права дитини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права).

2. Реалізація права на освіту для осіб, які перебувають під контролем правоохоронних органів (ув'язнені, затримані, неповнолітні правопорушники).

3. Освіта в системі правоохоронних органів: професійна підготовка та підвищення кваліфікації з прав людини.

4. Правоохоронна діяльність у забезпеченні права на освіту (захист від дискримінації в освіті, реагування на правопорушення в школах).

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення сутності права на освіту як одного з основних соціально-економічних прав людини другого покоління, яке забезпечує всебічний розвиток особистості, доступ до знань, професійну підготовку та соціальну інтеграцію. У контексті правоохоронної діяльності це право набуває особливого значення для вразливих груп: ув'язнених, затриманих, неповнолітніх правопорушників, жертв злочинів, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та дітей у зонах конфлікту, де правоохоронці (поліція, пенітенціарна служба, ювенальна превенція) часто виступають як гарантії доступу до освіти або, навпаки, джерело потенційних обмежень (наприклад, під час карантинів у СІЗО чи евакуації шкіл).

Зверніть увагу на термінологічні особливості: «право на освіту» (англ. right to education) включає не лише доступ до формальної освіти, але й неформальну (курси, тренінги), професійну підготовку та ресоціалізацію; «ювенальна освіта» стосується роботи з неповнолітніми в конфлікті з законом;

«правоохоронна освіта» – це навчання самих правоохоронців з прав людини для запобігання порушенням.

Предмет теми охоплює комплекс норм, що регулюють реалізацію права на освіту для осіб під контролем правоохоронних органів, а також роль освіти в професійній підготовці поліцейських, слідчих, прокурорів для підвищення їхньої компетентності в захисті прав людини. Для кращого розуміння застосовуйте компаративний підхід: наводьте приклади з практики ЄСПЛ проти України (справи щодо освіти ув'язнених, як «Velyo Veleв проти Болгарії» чи аналогічні), рекомендацій Комітету ООН з прав дитини (CRC) та стандартів Ради Європи щодо освіти в тюрмах. Наприклад: у Швеції та Норвегії освіта в пенітенціарних установах є обов'язковою для ресоціалізації, тоді як в Україні проблеми з доступом фіксуються в звітах СРТ.

Корисно скласти порівняльну схему чи таблицю «Реалізація права на освіту для вразливих груп у правоохоронній сфері»: категорія (ув'язнені, неповнолітні, ВПО), нормативна основа (Конвенція ООН про права дитини, Закон «Про освіту»), ризики порушення (відсутність програм у СІЗО), гарантії (дистанційне навчання, співпраця з МОН). Також рекомендується вивчити ключові статті Конституції України (ст. 53 – право на освіту), Закону «Про освіту» (ст. 7 – доступність), ДКВС стандарти (накази щодо освіти в колоніях), щоб відчувати баланс між покаранням і реабілітацією.

Систему права на освіту розглядають у двох вимірах: 1) як внутрішню будову права (універсальне + спеціальне для вразливих); 2) як місце в системі прав людини, де воно є інструментом запобігання рецидиву злочинності та підвищення правової культури суспільства.

Традиційно тему поділяють на: Загальну частину (теоретичні основи, міжнародні стандарти, професійна освіта правоохоронців); Особливу частину (освіта для осіб під вартою, неповнолітніх, жертв, роль поліції в охороні освітнього процесу).

Основні інститути теми включають: Конвенція ООН про права дитини (ст. 28–29), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (ст.

13), рекомендації UNESCO щодо освіти в тюрмах, національні програми МВС з навчання поліцейських (наприклад, курси з прав людини в Національній академії внутрішніх справ).

Важливо підкреслити відмінності в систематизації: в Україні освіта для ув'язнених є правом, але не обов'язком (Закон «Про пробацію»), тоді як у ЄС (рекомендації Ради Європи) акцент на обов'язковості для ресоціалізації; в умовах воєнного стану освіта для дітей ВПО та в зонах конфлікту вимагає посиленої ролі правоохоронців у забезпеченні безпеки шкіл та дистанційного навчання.

Міжнародні стандарти класифікують за джерелами: універсальні (ООН, UNESCO), регіональні (Рада Європи, ЄС директиви щодо освіти мігрантів). Конкретні приклади: Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (Правила Нельсона Мандели, 2015), де освіта є ключовим елементом; звіти Комітету з прав дитини щодо України (рекомендації щодо освіти неповнолітніх правопорушників).

Зверніть увагу на ієрархію стандартів (пріоритет ратифікованих договорів над національним законом за ст. 9 Конституції), тенденцію до цифризації освіти (онлайн-курси для ув'язнених) та зростання ролі освіти в протидії радикалізації в тюрмах.

Для практичного закріплення вивчайте оригінальні тексти ключових документів (Конвенція про права дитини, Закон «Про освіту», Правила Нельсона Мандели), аналізуйте звіти Уповноваженого з прав людини щодо освіти в місцях несвободи (2024–2025 рр.), а також складайте порівняльні таблиці: освіта в пенітенціарних системах України vs ЄС; програми навчання правоохоронців з прав людини.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення права на освіту. Які міжнародні документи його закріплюють?

2. Як забезпечується право на освіту для ув'язнених? Назвіть стандарти ООН.
3. Які програми освіти з прав людини існують для правоохоронців в Україні?
4. Яка роль поліції в захисті права на освіту (наприклад, реагування на булінг)?

Завдання підвищеної складності

1. Скласти таблицю «Право на освіту для вразливих груп».
2. Аналіз рішення ЄСПЛ щодо освіти в тюрмах.
3. Скласти схему «Освіта в пенітенціарній системі».
4. Визначити перелік стандартів освіти для поліції.
5. Приклади порушень права на освіту.

Рекомендована література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (ст. 53).
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (чинна редакція).
3. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 (ст. 28–29).
4. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями (Правила Нельсона Манделі, ООН, 2015).
5. Тертишник В.М. Права і свободи людини: підручник. Київ: Алерта, 2022. 432 с.
6. Права людини та їх захист у сучасних реаліях: навч. посібник / Ю.В. Ломжець та ін. Миколаїв: НУК, 2020. 207 с.
7. Звіти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо освіти в місцях несвободи (2023–2025 рр.).

Тема 10. Співробітництво з міжнародними правоохоронними організаціями

1. Міжнародні організації в сфері правоохоронної діяльності (Інтерпол, Європол, FRONTEX).
2. Співробітництво України з Інтерполом та Європолом: механізми, приклади.
3. Обмін інформацією та спільні операції з міжнародними партнерами.
4. Дотримання прав людини під час міжнародного співробітництва (екстрадиція, передача даних).

Методичні вказівки

Почніть знайомство з темою з пояснення сутності міжнародного співробітництва в правоохоронній сфері як необхідного інструменту боротьби з транскордонною злочинністю (кіберзлочини, торгівля людьми, тероризм, корупція), де національні органи (НПУ, СБУ, ДПСУ) взаємодіють з глобальними структурами для обміну даними, спільних операцій та екстрадиції, але з обов'язковим дотриманням стандартів прав людини, щоб уникнути порушень (наприклад, видача особи до країни, де їй загрожують тортури).

Зверніть увагу на термінологічні особливості: «Інтерпол» (англ. INTERPOL) – Міжнародна організація кримінальної поліції для координації розшуку; «Європол» (Europol) – Європейське поліцейське агентство для боротьби з організованою злочинністю в ЄС; «FRONTEX» – Європейська агенція з охорони зовнішніх кордонів; «екстрадиція» – видача особи для кримінального переслідування з гарантіями прав (заборона non-refoulement).

Предмет теми охоплює механізми, угоди та практики співробітництва України з міжнародними організаціями, з акцентом на захист прав людини під час обміну даними чи операцій. Для кращого розуміння застосовуйте компаративний підхід: наводьте приклади успішних операцій (наприклад, спільна з Європолом операція проти кібершахрайства 2024 р.), рішень ЄСПЛ щодо екстрадиції (справи проти України за ст. 3 ЄКПЛ) та рекомендацій ОБСЄ. Наприклад: співпраця з FRONTEX на кордоні з ЄС для міграційного контролю з повагою до прав біженців.

Корисно скласти порівняльну схему чи таблицю «Міжнародні організації та роль України»: організація, основні функції, механізми співпраці (обмін Red Notices в Інтерполі), ризики порушення прав (незаконна екстрадиція), гарантії (судовий контроль, заборона видачі).

Систему співробітництва розглядають у двох вимірах: 1) як внутрішню будову (двосторонні угоди + багатосторонні організації); 2) як місце в системі глобальної безпеки, де права людини є критерієм законності (ст. 9 Конституції – пріоритет ратифікованих договорів).

Традиційно тему поділяють на: Загальну частину (міжнародні організації, стандарти); Особливу частину (співпраця з Інтерполом, Європолом, FRONTEX як спеціальні механізми для України в умовах євроінтеграції).

Основні інститути теми включають: Статут Інтерполу (1956), Регламент Європолу (2016), Угода про асоціацію Україна-ЄС (розділ про юстицію та безпеку), Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція).

Важливо підкреслити відмінності в систематизації: в ЄС акцент на спільних операціях з сильним контролем за правами (GDPR для даних), тоді як в Інтерполі – на розшуку з ризиками зловживань (справи про політичні переслідування); в умовах війни співробітництво з FRONTEX посилюється для контролю кордонів, але з повагою до прав біженців.

Міжнародне співробітництво класифікують за формами: обмін інформацією (SIS – Шенгенська інформаційна система), спільні операції, екстрадиція, технічна допомога. Конкретні приклади: операція «Trojan Shield» (Інтерпол, 2021) проти організованої злочинності; звіти Європолу щодо кіберзагроз в Україні.

Зверніть увагу на ієрархію (пріоритет прав людини над операційними потребами за ст. 3 Статуту Інтерполу), тенденцію до посилення цифрової співпраці (обмін даними через API) та зростання ролі в умовах гібридної війни.

Для практичного закріплення вивчайте оригінальні тексти ключових угод (Угода Україна-Інтерпол, Регламент Європолу), аналізуйте звіти Європолу про

загрози (Europol SOCTA 2025), рішення ЄСПЛ щодо екстрадиції (наприклад, «Othman проти Великобританії»), а також складайте порівняльні таблиці: механізми співробітництва з Інтерполом vs Європолом; гарантії прав людини в екстрадиції.

Контрольні запитання та завдання

1. Назвіть ключові міжнародні організації для правоохоронного співробітництва.
2. Які механізми співпраці України з Інтерполом?
3. Як відбувається обмін даними з Європолом?
4. Які гарантії прав людини в екстрадиції?

Завдання підвищеної складності

1. Скласти таблицю «Співпраця з Інтерполом та Європолом».
2. Аналіз прикладу спільних операцій України з Інтерполом та Європолом.
3. Скласти схему «Механізми обміну інформацією».
4. Проаналізувати рішення ЄСПЛ щодо екстрадиції з України.

Рекомендована література:

1. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-IV.
2. Угода про асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014 (розділ про юстицію та внутрішні справи).
3. Статут Інтерполу від 13.06.1956 (ратифікований Україною).
4. Регламент Європолу (Регламент ЄС 2016/794).
5. Тертишник В.М. Права і свободи людини: підручник. Київ: Алерта, 2022. 432 с.

6. Чистякова А. Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика / за заг. ред. В.С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 316 с.

7. Звіти Європолу (Europol SOCTA 2025) та Інтерполу щодо співпраці з Україною.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Природа, сутність і характерні ознаки правоохоронної діяльності. Нормативне забезпечення правоохоронної діяльності

- Скласти ієрархічну схему (піраміду) джерел права у сфері правоохоронної діяльності в Україні (з прикладами нормативних актів на кожному рівні).
- Підготувати порівняльну таблицю «Характерні ознаки правоохоронної діяльності» (порівняти з іншими державними функціями: управлінською, судовою, господарською).
- Проаналізувати 2–3 приклади, коли міжнародний договір (ратифікований) мав пріоритет над національним законом у практиці правоохоронних органів.

Реферат:

- Забезпечення прав людини як основне завдання правоохоронних органів сучасної України: теоретичні основи та практичні виклики (з посиланням на ст. 3 Конституції України та практику ЄСПЛ).

Тема 2. Юридичний вимір прав людини

- Скласти таблицю «Покоління прав людини» з прикладами реалізації/порушення в правоохоронній діяльності (по 3–4 приклади на покоління).
- Підготувати схему структури правового статусу індивіда (права + свободи + обов'язки + гарантії) з прикладами в контексті затримання особи.
- Проаналізувати 1–2 рішення ЄСПЛ проти України, де йшлося про порушення прав людини з боку поліції (ст. 3, 5 або 8 ЄКПЛ).

Реферат:

- Механізми та види гарантій захисту прав людини в умовах соціально-політичного реформування українського суспільства (з акцентом на воєнний стан та післявоєнне відновлення).

Тема 3. Міжнародні стандарти захисту прав людини

- Скласти порівняльну таблицю «Універсальні vs регіональні стандарти захисту прав людини» за колонками: рівень (універсальний/регіональний), ключовий документ (Загальна декларація, ЄКПЛ, Африканська хартія тощо), основні норми, моніторинговий орган (Комітет ООН з прав людини, ЄСПЛ, СРТ), приклади застосування в українській правоохоронній практиці.

- Підготувати схему «Механізми моніторингу дотримання прав людини та притягнення до відповідальності» (ООН → Комітети → спеціальні процедури; Рада Європи → ЄСПЛ → СРТ; національний рівень → імплементація).

- Проаналізувати 2–3 рішення ЄСПЛ або висновки Комітету ООН з прав людини щодо України (2023–2025 рр.), які стосуються правоохоронної діяльності (наприклад, ст. 3, 5 або 8 ЄКПЛ), та вказати, які зміни в національному законодавстві чи практиці вони зумовили.

Реферат:

- Імплементація міжнародних стандартів захисту прав людини в національній правоохоронній практиці України: універсальні та регіональні норми, механізми моніторингу та приклади відповідальності (з аналізом практики ЄСПЛ, висновків СРТ та рекомендацій ООН).

Тема 4. Суб'єкти правового захисту прав людини в правоохоронній діяльності

- Скласти порівняльну таблицю «Державні органи охорони правопорядку: завдання, повноваження та гарантії прав людини» за такими колонками:

- Орган
- Основний нормативний акт
- Ключові завдання
- Повноваження щодо застосування примусу
- Основні права людини, які орган зобов'язаний захищати

- Органи нагляду та контролю Заповнити таблицю для 5–6 органів (наприклад, Національна поліція, СБУ, ДПСУ, ДКВС, Військова служба правопорядку ЗСУ).

- Підготувати схему «Суб'єкти захисту прав людини в правоохоронній сфері: державні vs недержавні» (дерево або таблиця) з такими блоками:

- Державні органи охорони правопорядку
- Органи державного контролю, нагляду та конституційного контролю
- Недержавні суб'єкти Для кожного блоку вказати 3–4 приклади суб'єктів, їхні ключові функції щодо захисту прав та основні ризики порушення прав людини.

- Проаналізувати 1–2 звіти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (2023–2025 рр.) або рішення ЄСПЛ, пов'язані з діяльністю одного з суб'єктів теми (наприклад, Національна поліція, СБУ, приватні охоронні підприємства, громадські формування). Вказати:

- суб'єкт;
- суть порушення або позитивного прикладу;
- рекомендації чи висновки;
- як це вплинуло (або могло вплинути) на практику.
- Описати зміни в повноваженнях та ролі недержавних суб'єктів (приватні охоронні підприємства, громадські формування) в умовах воєнного стану (з посиланням на чинне законодавство та приклади практики 2022–2025 рр.).

Реферат:

- Суб'єкти забезпечення та захисту прав людини в правоохоронній діяльності України: державні органи охорони правопорядку, контролю та нагляду, недержавні структури — баланс повноважень, механізми відповідальності та виклики в умовах воєнного стану (з аналізом практики ЄСПЛ, звітів Омбудсмена та рекомендацій СРТ).

Тема 5. Особливості захисту прав людини в Україні

- Скласти схему «Вичерпання національних засобів захисту» перед зверненням до ЄСПЛ (з термінами та прикладами для кожної ланки).
- Проаналізувати 1–2 рішення КСУ за конституційною скаргою 2024–2025 рр., пов’язані з правами людини в правоохоронній сфері.
- Порівняти правоохоронний та правозахисний механізми (суб’єкти, процедури, ефективність).

Реферат:

- Міжнародні та національні причини актуалізації питання про права людини в нових історичних умовах (вплив війни, євроінтеграції, цифровізації).

Тема 6. Особливості забезпечення прав окремих категорій

- Підготувати порівняльну таблицю «Спеціальні гарантії для вразливих груп» (діти, особи з інвалідністю, мультикультуральні особи, гендерні аспекти) з правилами комунікації та процедур.
- Проаналізувати 1–2 рекомендації СРТ або звіти Омбудсмана щодо роботи поліції з дітьми чи особами з інвалідністю.
- Описати 3–4 приклади гендерних практик поліції (реагування на домашнє насильство).

Реферат:

- Поняття та застосування міжнародно-правових стандартів у діяльності правоохоронних органів України щодо забезпечення прав окремих категорій (діти, особи з інвалідністю, гендерна рівність).

Тема 7. Свобода та особиста недоторканність людини у правоохоронній діяльності

- Скласти таблицю «Підстави обмеження свободи та приватності» (за Конституцією, КПК, ЄКПЛ) з гарантіями та типовими порушеннями.
- Проаналізувати 2–3 рішення ЄСПЛ проти України 2023–2025 рр. за ст. 5 або ст. 8 ЄКПЛ (наприклад, щодо незаконного тримання під вартою або обшуків).

- Описати процедуру відшкодування шкоди за незаконне затримання (ст. 5 § 5 ЄКПЛ та національне законодавство).

Реферат:

- Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність людини в діяльності судових і правоохоронних органів України (на основі практики Європейського суду з прав людини 2020–2025 рр.).

Тема 8. Цифрові права людини в правоохоронній діяльності

- Скласти порівняльну таблицю «Цифрові права людини та їх захист у правоохоронній діяльності» за колонками: право (наприклад, право на приватність у цифровому просторі), нормативна основа (ст. 8 ЄКПЛ, GDPR, Закон України «Про захист персональних даних», КПК України), ризики порушення з боку правоохоронців (масове стеження, необґрунтоване використання AI), гарантії та процедурні вимоги (судовий дозвіл, пропорційність, повідомлення особи).

- Підготувати схему «Процедура отримання доступу до цифрових даних у кримінальному процесі» (підстави → судовий дозвіл → строки → права особи → відповідальність за порушення).

- Проаналізувати 2–3 рішення ЄСПЛ 2020–2025 рр. за ст. 8 ЄКПЛ, пов'язані з цифровим стеженням або негласними діями (наприклад, «Big Brother Watch та інші проти Великобританії», «Centrum för rättvisa проти Швеції», або справи проти України), та вказати, які рекомендації Суду можна застосувати до практики кіберполіції України.

Реферат:

- Цифрові права людини в діяльності правоохоронних органів України: виклики імплементації міжнародних стандартів у боротьбі з кіберзлочинністю та використанні штучного інтелекту (з аналізом практики ЄСПЛ, рекомендацій ENISA та висновків CPT).

Тема 9. Право на освіту як елемент прав людини в правоохоронній діяльності

- Скласти порівняльну таблицю «Реалізація права на освіту для осіб під контролем правоохоронних органів» за колонками: категорія осіб (ув'язнені, неповнолітні правопорушники, затримані, ВПО-діти), нормативна основа (Конвенція ООН про права дитини ст. 28–29, Правила Нельсона Мандели, Закон України «Про освіту», ст. 53 Конституції), ризики порушення (відсутність програм у СІЗО, обмеження під час карантину), гарантії та приклади забезпечення (дистанційне навчання, співпраця з МОН).

- Підготувати схему «Освіта в пенітенціарній системі: обов'язки ДКВС та роль поліції» (етапи: доступ до освіти → організація → контроль → ресоціалізація).

- Проаналізувати 1–2 звіти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (2023–2025 рр.) або висновки СРТ щодо освіти в місцях несвободи в Україні, вказати виявлені порушення та запропоновані рекомендації.

Реферат:

- Право на освіту для осіб, які перебувають під контролем правоохоронних органів України: міжнародні стандарти, національна практика та проблеми забезпечення в умовах воєнного стану (з аналізом рішень ЄСПЛ та рекомендацій Комітету ООН з прав дитини).

Тема 10. Співробітництво з міжнародними правоохоронними організаціями

- Скласти порівняльну таблицю «Міжнародні правоохоронні організації та співпраця з Україною» за колонками: організація (Інтерпол, Європол, FRONTEX), основні функції, механізми співпраці з Україною (обмін даними, спільні операції, Red Notices), ризики порушення прав людини (незаконна екстрадиція, передача даних без гарантій), гарантії дотримання прав (судовий контроль, принцип non-refoulement).

- Підготувати схему «Процедура екстрадиції з України: етапи та гарантії прав людини» (затримання → рішення суду → видача → оскарження).
- Проаналізувати 1–2 приклади спільних міжнародних операцій за участю України (наприклад, операції Європолу проти кіберзлочинності чи торгівлі людьми у 2023–2025 рр.) та вказати, як забезпечувалося дотримання прав людини (посилання на звіти Європолу або рішення ЄСПЛ щодо екстрадиції).

Реферат:

- Міжнародне співробітництво правоохоронних органів України з Інтерполом, Європолом та FRONTEX: механізми, досягнення та виклики забезпечення прав людини (з аналізом практики ЄСПЛ щодо екстрадиції та обміну даними).

Загальні рекомендації щодо написання реферату:

- Обсяг реферату – 8-15 сторінок (без додатків), шрифт Times New Roman 14, інтервал 1,5.
- Обов’язково використовувати першоджерела: Конституція, закони, ЄКПЛ, рішення ЄСПЛ (HUDOC), звіти Уповноваженого з прав людини (2024-2025), рішення КСУ.
- Структура реферату: вступ, 2-3 розділи, висновки, список використаних джерел (не менше 15-20 позицій).
- Оцінювання: актуальність теми, аналіз практики, власні висновки, оформлення.

ТЕСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОСВОЄННЯ МАТЕРІАЛУ

1. Правоохоронна діяльність є:
 - a) виключно каральною функцією держави
 - b) спеціальною функцією держави з охорони прав і свобод людини, законності та громадського порядку
 - c) допоміжною функцією судової влади
2. Найвищу юридичну силу серед джерел права у сфері правоохоронної діяльності має:
 - a) Закон України «Про Національну поліцію»
 - b) Конституція України
 - c) Наказ Міністра внутрішніх справ
3. Яке право людини є абсолютним і не підлягає обмеженню навіть в умовах воєнного стану?
 - a) Право на свободу пересування
 - b) Заборона катувань і нелюдського поводження
 - c) Право на приватну власність
4. Основним міжнародним документом, що безпосередньо регулює діяльність правоохоронних органів країн Ради Європи, є:
 - a) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права
 - b) Європейська конвенція з прав людини
 - c) Загальна декларація прав людини
5. Конституційну скаргу до Конституційного Суду України може подати особа:
 - a) лише після вичерпання всіх інших національних засобів захисту
 - b) безпосередньо після порушення її прав
 - c) лише через адвоката
6. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює:
 - a) прокурорський нагляд за діяльністю поліції
 - b) незалежний парламентський контроль за дотриманням прав людини

с) судовий розгляд скарг на дії правоохоронців

7. Який принцип є ключовим для комунікації поліцейського в мультикультурному суспільстві?

а) принцип максимальної швидкості реагування

б) принцип культурної компетентності та поваги до різноманітності

с) принцип суворого дотримання субординації

8. Під час опитування неповнолітнього обов'язково повинна бути присутня:

а) лише адвокат

б) законний представник (батьки або опікуни) та педагог

с) виключно прокурор

9. Розумне пристосування (reasonable accommodation) для осіб з інвалідністю в діяльності поліції передбачає:

а) надання перекладача жестової мови або інших засобів доступності

б) автоматичне звільнення від відповідальності

с) обов'язкове застосування лише попереджувальних заходів

10. Право на свободу та особисту недоторканність закріплено в:

а) ст. 29 Конституції України та ст. 5 ЄКПЛ

б) ст. 32 Конституції України та ст. 8 ЄКПЛ

с) ст. 55 Конституції України

11. Максимальний строк затримання особи без судового рішення становить:

а) 24 години

б) 48 годин

с) 72 години

12. Обшук житла без згоди власника можливий:

а) лише за ухвалою слідчого судді

б) за рішенням керівника поліції

с) за постановою прокурора

13. Яке рішення ЄСПЛ найбільш відоме щодо системних порушень права на свободу в Україні?

- a) «Бурмич та інші проти України»
- b) «Салов проти України»
- c) «Волков проти України»

14. Право на приватність (ст. 8 ЄКПЛ) може бути обмежене лише за умови:

- a) наявності будь-якої підозри
- b) законності, необхідності в демократичному суспільстві та пропорційності
- c) згоди прокурора

15. Негласні слідчі (розшукові) дії щодо зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж проводяться:

- a) без судового дозволу
- b) виключно за ухвалою слідчого судді
- c) за рішенням керівника органу

16. Конституційний Суд України розглядає конституційну скаргу щодо:

- a) лише конституційності законів та підзаконних актів
- b) індивідуальних дій конкретних поліцейських
- c) лише дій Президента України

17. Який орган здійснює незалежний моніторинг умов тримання під вартою в Україні?

- a) Національна поліція
- b) Уповноважений Верховної Ради з прав людини
- c) Державне бюро розслідувань

18. Під час застосування фізичної сили поліцейський зобов'язаний:

- a) попередити про намір застосувати силу (за винятком раптових ситуацій)
- b) не попереджати в жодному випадку
- c) повідомити лише після застосування

19. Найпоширенішим порушенням ст. 5 ЄКПЛ в практиці проти України є:

- a) перевищення строків досудового тримання під вартою
- b) відсутність перекладача під час допиту
- c) порушення права на освіту

20. Суб'єктом захисту прав людини в умовах воєнного стану є:

- a) виключно військові формування
- b) всі правоохоронні органи з урахуванням обмежень за ст. 64

Конституції

- c) лише Державна прикордонна служба

21. Приватні охоронні підприємства мають право:

- a) застосовувати вогнепальну зброю без обмежень
- b) забезпечувати охорону об'єктів у межах, визначених законом
- c) проводити обшук осіб без дозволу

22. Громадські формування з охорони громадського порядку діють:

- a) повністю самостійно
- b) під керівництвом Національної поліції та в межах закону
- c) лише під час мирного часу

23. Яка стаття ЄКПЛ захищає право на повагу до приватного життя під час прослуховування?

- a) ст. 3
- b) ст. 5
- c) ст. 8

24. Презумпція невинуватості є елементом гарантій:

- a) права на свободу
- b) права на справедливий судовий розгляд
- c) права на приватність

25. Особам з інвалідністю під час затримання поліція зобов'язана забезпечити:

- a) лише медичну допомогу

- b) доступність та розумні пристосування відповідно до Конвенції ООН
- c) звільнення від кримінальної відповідальності

26. Найвищим органом конституційного контролю в Україні є:

- a) Верховний Суд
- b) Конституційний Суд України
- c) Уповноважений з прав людини

27. Строк розгляду конституційної скарги КСУ становить:

- a) до 3 місяців
- b) до 6 місяців (можливе продовження)
- c) до 1 року

28. Яка конвенція встановлює спеціальні стандарти поведіння з дітьми в конфлікті з законом?

- a) Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю
- b) Конвенція ООН про права дитини
- c) Стамбульська конвенція

29. Правоохоронець, який порушив право на свободу та особисту недоторканність, несе:

- a) виключно дисциплінарну відповідальність
- b) дисциплінарну, адміністративну, кримінальну та цивільно-правову відповідальність
- c) лише матеріальну відповідальність

31. Цифрові права людини в правоохоронній діяльності є:

- a) виключно правом на вільний доступ до інтернету
- b) розширенням традиційних прав людини (приватність, свобода вираження) у цифровому середовищі
- c) технічними нормами, які не стосуються правоохоронців

32. Обробка персональних даних правоохоронними органами регулюється:

- a) виключно Кримінальним процесуальним кодексом України

b) Законом України «Про захист персональних даних» та винятками за ст. 23 GDPR

с) лише внутрішніми наказами МВС

33. Право на приватність у цифровому просторі може бути обмежене:

a) за рішенням будь-якого поліцейського

b) лише за умови законності, необхідності та пропорційності (ст. 8 ЄКПЛ)

с) без жодних обмежень під час воєнного стану

34. Використання штучного інтелекту для профілювання в поліції:

a) заборонено в Україні повністю

b) можливе, але вимагає оцінки впливу на права людини та пропорційності

с) не регулюється жодними стандартами

35. Право на освіту для ув'язнених є:

a) правом лише засуджених до довічного ув'язнення

b) елементом ресоціалізації, гарантованим Конвенцією ООН про права дитини та Правилами Нельсона Мандели

с) відсутнім у місцях несвободи

36. Держава зобов'язана забезпечувати освіту особам під вартою:

a) лише за бажанням адміністрації тюрми

b) для всіх осіб під контролем держави, без дискримінації за статусом (підозрюваний чи засуджений)

с) виключно для неповнолітніх

37. Порушення права на освіту в місцях несвободи може бути кваліфіковане як:

a) порушення лише соціальних прав

b) нелюдське поводження (ст. 3 ЄКПЛ) за умови системних проблем

с) адміністративне правопорушення адміністрації

38. Співробітництво України з Європолем здійснюється переважно через:

a) двосторонні угоди з окремими державами

b) Угоду про асоціацію Україна-ЄС та робочі угоди з Європолем

с) виключно через Інтерпол

39. Екстрадиція особи з України заборонена, якщо:

а) вона є громадянином України

б) у країні запиту їй загрожують тортури чи нелюдське поводження (принцип non-refoulement, ст. 3 ЄКПЛ)

с) запит надійшов від держави, з якою немає угоди

40. Найпоширенішим механізмом моніторингу порушень прав людини в тюрмах є:

а) внутрішній контроль МВС

б) звіти та візити Європейського комітету з запобігання тортурам (СРТ)

с) щорічні опитування ув'язнених

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності : навч. посібник. 2-е вид. перероб. і доп. / Кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
2. Забезпечення прав людини правоохоронними органами / С.В. Петков, І.В. Іванов, Ю.В. Делія; за заг.ред.д.ю.н., проф.С.В. Петкова. К.:КНТ, 2020. 241с.
3. Права людини та їх захист у сучасних реаліях: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Юлія Вікторівна Ломжець, Юлія Анатоліївна Бойко, Катерина Олександрівна Дубова, Марія Олександрівна Філіппських, Олександр Петрович Сікорський ; Нац. ун-т кораблебудув. ім. адмірала Макарова ; за ред. Юлія Вікторівна Ломжець. Миколаїв : НУК, 2020. 207 с.
4. Тертишник В. М. Права і свободи людини: підручн. Київ: Алерта, 2022. 432 с.
5. Чистякова А. Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика / за заг. ред. В. С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер. 2024. 316 с.

Допоміжна:

1. Адміністративна деліктологія: сучасна модель відповідальності посадових осіб органів публічної влади : навч. посіб. / С. В. Петков, Н. О. Армаш, Є. Ю. Соболев ; під заг. ред. С. В. Петкова. Київ : КНТ, 2019. 152 с.
2. Адміністративно-правова реформа в Україні / за заг. ред. С.В. Петкова. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. 180 с.
3. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2021. 308 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/204903c5-c536-4497-85cb-28c68c4b2ede>

4. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Лозинський Ю.В. Правове регулювання правоохоронної діяльності. / М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, Ю.В.Лозинський Львів: ЛьвДУВС, 2018. 323 с.

5. Міжнародно-правовий захист прав людини : навч.-метод. посіб. з тест. завданнями для підгот. до зовн. незалеж. оцінювання / за ред. М. Р. Аракеляна ; МОН України, Нац. ун-т "Одеська юридична академія". Одеса : Фенікс, 2019. 194 с.

6. Міхальов В. О. Права людини в Україні. Навчально-методичний посібник. Херсон. Видавничий дім «Гельветика». 2020. 122 с.

7. Судові та правоохоронні органи України: навчально-методичний посібник з тестовими завданнями (для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання) / Олексій У.О., Гнатовська А.І., Латковський П.П., Марущак А.В., Чернівці, 2021. 75 с.

8. Тицька Я.О. Регламентация наукових досліджень у практиці Європейського суду з прав людини. *Київський часопис права*. 2024. Вип. 2. С. 294-299. <https://doi.org/10.32782/klj/2024.2.42>

9. Тицька Я.О. Регламентация наукової діяльності в універсальних угодах щодо прав людини. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*. Збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 17 травня 2024 р.). Хмельницький : ХУУП, 2024. С. 236-238.

10. Тицька Я.О. Аспекти наукової діяльності в універсальних угодах щодо прав людини. *Захист прав людини в українській моделі перехідного правосуддя*: матеріали науково-практичного круглого столу (м. Харків, 14 червня 2024 р.). Електронне наукове видання. Харків : Право, 2024. С. 32-34.

Нормативні акти:

1. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод: Прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. *Права людини*: 3б. док. / Укл. В.С. Семенов, О.Н. Ярмиш та ін. Х.: Ун-т внутр справ., 1997. С. 58-76.

2. Кодекс адміністративного судочинства України: від 06.07.2005 р. № 2747-IV // Офіційний вісник України. 2005. № 32. Ст. 1918.

3. Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10.12.1984. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р., із поправками, внес. відповідно до положень Протоколу №11 // Збірка договорів Ради Європи. Офіційне видання. К.: Парламентське вид-во, 2000. 656 с.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (04.11.1950) // Офіційний вісник України. 1998. № 13. С. 270.

6. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.

7. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями), станом на 16 вересня 2011 року. К.: Алерта, 2011. 184 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Голос України*. 2012. 19 травня (№ 90–91).

9. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Прийнято резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р. *Права людини*: Зб. док. / Укл. В.С. Семенов, О.Н. Ярмиш та ін. Х.: Ун-т внутр справ., 1997. С. 4-25.

10. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. С. 260.

11. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 № 3099-III. *ВВР України*. 2002. № 32. Ст. 225. 2

12. Про встановлення груп інвалідності: Інструкція, затверджена Наказом Міністерства охорони здоров'я № 183 від 07.04.2004. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0516-04>

13. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>

14. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР. *ВВР України*. 1998. № 35. Ст. 236. 3

15. Про державну статистику: Закон України від 17 вересня 1992. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 43. Ст. 608.

16. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nr>

17. Про дотримання правоохоронними органами України конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини: Постанова Верховної Ради України від 23 берез. 2000 р. № 1592-III. *Офіц. вісн. України*. 2000. № 15. Ст. 596.

18. Про затвердження Правила етичної поведінки поліцейських: Наказ МВС України № 1179 від 09.11.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>.

19. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст.379.

20. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України № 875-XII від 21 березня 1991 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.

21. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 53. ст.793.

22. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. ст.382

23. Про судовий збір: Закон України № 3674-VI від 8 липня 2011 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/s/3674-17>

Інформаційні ресурси

http://portal.rada.gov.ua	Офіційний веб-сайт Верховної Ради України
http://www.kmu.gov.ua	Урядовий портал України [Кабінет Міністрів України]
http://www.minjust.gov.ua	Міністерство юстиції України

http://partnerstvo.com.ua/	Закони України
http://www.uapravo.net/	Законодавство України
http://pravoznavec.com.ua	Правознавець: Електронна бібліотека юридичної літератури
http://www.urist.in.ua/	Український юридичний форум
http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/knigi/	Книги та підручники по праву України

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Правоохоронна діяльність: поняття та принципи
2. Ознаки правоохоронної діяльності
3. Завдання та функції правоохоронних органів
4. Правовий статус індивіда, його структура та види. Покоління прав людини.
5. Права людини і права громадянина. Система основних прав та свобод людини і громадянина.
6. Юридичні обов'язки людини і громадянина
7. Система гарантій прав людини і громадянина в сучасній державі
8. Джерела права у сфері правоохоронної діяльності
9. Державні правоохоронні органи як суб'єкт правового захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина (органи охорони правопорядку)
10. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
11. Недержавні правоохоронні органи як суб'єкт правового захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина
12. Приватні охоронні підприємства
13. Приватні детективні об'єднання та детективи, що здійснюють свою діяльність індивідуально
14. Громадські формування з охорони громадського порядку та державного кордону
15. Національні механізми забезпечення прав людини
16. Правоохоронний механізм забезпечення прав людини
17. Правозахисний механізм забезпечення прав людини
18. Конституційна скарга у механізмі забезпечення прав людини
19. Особливості комунікації/поведінки працівника Національної поліції в сучасному суспільстві
20. Особливості забезпечення прав дитини
21. Особливості забезпечення прав осіб з особливими потребами

22. Забезпечення гендерної рівності у правоохоронній діяльності
23. Свобода та особиста недоторканість людини у правоохоронній діяльності
24. Право людини на свободу та особисту недоторканність: поняття, закріплення в національному законодавстві та підстави його обмеження
25. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність людини в діяльності судових і правоохоронних органів України (на основі практики Європейського суду з прав людини)
26. Право на приватність: поняття та підстави його обмеження
27. Цифрові права людини: поняття та їх місце в системі прав людини
28. Захист персональних даних у цифровому середовищі: основні принципи та нормативна основа (GDPR, Закон України «Про захист персональних даних»)
29. Право на приватність у цифровому просторі: підстави обмеження та гарантії під час негласних слідчих дій
30. Використання штучного інтелекту та автоматизованих систем у правоохоронній діяльності: ризики порушення прав людини та вимоги пропорційності
31. Правоохоронна діяльність у боротьбі з кіберзлочинністю: дотримання цифрових прав людини (кіберполіція, моніторинг онлайн-активності).
32. Право на освіту як елемент прав людини: закріплення в міжнародних стандартах (Конвенція ООН про права дитини, Міжнародний пакт про ЕСКП)
33. Реалізація права на освіту для осіб, які перебувають під контролем правоохоронних органів (ув'язнені, затримані, неповнолітні правопорушники)
34. Освіта в пенітенціарній системі: міжнародні стандарти (Правила Нельсона Манделі) та національна практика України
35. Професійна підготовка та підвищення кваліфікації правоохоронців з питань прав людини: роль освіти в запобіганні порушенням
36. Міжнародне співробітництво правоохоронних органів України: ключові організації (Інтерпол, Європол, FRONTEX)

37. Механізми обміну інформацією та спільних операцій з міжнародними партнерами: гарантії дотримання прав людини

38. Екстрадиція та видача осіб: підстави, процедура та заборона видачі в разі загрози тортур (принцип non-refoulement)

39. Міжнародні стандарти захисту прав людини: універсальні (ООН) та регіональні (Рада Європи) документи

40. Механізми міжнародного моніторингу дотримання прав людини та процедури встановлення відповідальності (органи ООН, Рада Європи, ЄСПЛ)

41. Приклади імплементації міжнародних стандартів прав людини в національній правоохоронній практиці України

42. Роль рішень Європейського суду з прав людини та висновків СРТ у формуванні стандартів правоохоронної діяльності в Україні